Контрольный экземпляр

Масс а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРЛОНО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 21 АПРЕЛЬ, 1990 ШУ. ★ № 47 (7861). ★ Мах 3 кеп.

В. И. Ленин ваьча дийнахьа денз 120 шу дузаш

Баьчча юбилей

Вай бIаьшеречa событешка В. И. Ленин (1870—1924) мел боккха лоархIам болаш ва массанена а дика ховш да. Цун теоретически уйлашца а революционни балхаца а я вай бIаьшерен проблемаш: адамле социальнин национальнин мукъаьлкхар, общества дерригача политическин экономическин вахара демократизаци яр, индивидуальни паргIатони коллективин бехктокхамен хьалашка саг массе оагIорахьара дегIавоалавар, уж проблемаш хIанз а кхоачашъяь яланза я, хIаьта цар актуальность дегIаенай.

XX бIаьшерен историе бакъ а даьд дIахо бакъдеш а латт хIанзарча заман ленински методологически анализ ниса хилар. Перестройка еча деношка, вай общество революционни керда яккхара тIехьа доаттабеча къовсаме, историе голаш еттача моттигашка, вай массаза хьехар эц В. И. Ленина тIехьаленах, цун вахара а кхела а нравственни хьокхамах.

Вай юхи а Iомалу, кердача тайпара деша В. И. Ленина яздаьр творчески Iомаю дукха ха йоацаш а тIехьа цхьан оагIорахьара мара йовза йиш йоацаш, е вIалла хьагучайоалийташ йоацаш хинна цун идеяш.

Ленинизма Iилман ниса, цун теоретически майрал, политически реализм тахан а вайна гIо деш я керда уйла вIашагIйоллаш XXI бIаьшеранна вай накъа долхача хана.

Вай историе тайп-тайпарча шерашка тайп-тайпара хьахьокхаш хиннад Владимир Ильича сурт, сибат, тайп-тайпара къетадеш, дешаш хиннад цо хьалхадоахаш хиннар. ХIанз перестройкан социальни кердалони шерашка В. И. Ленин вайна хьалхашка отт дикагIа хоалуш, кхоачарагIа волаш, адамал долаш. Дийна а волаш Ильич вовза вайна гIо ду из волча тайпара вовзаш хиннача цун кхоаччарча доттагIашa, соратникаша, хIаьта ховш ма хиллара, дуккхача шерашка Владимир Ильичах дагадоагIаш дола мугIараш дицдалийта ма хиннадий. Ленинизм вайна — из хIанзарча хьалашка уйла ейтара диалектически методех, эггара чоалханегIа долча хьалашка ниса никъ белгалбе, юкъарчал доацаш тIаэцаш йола политически решенеш чакхъяха Iомаду.

СУРТА ТIА: В. И. Ленин Кремлерча шийна кабинете. Москва. 1922 шера 4 октябрь.

ТАСС фотохроника.

КПСС Нохч-ГIалгIай обкома пленумах бола ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

19 апреле хилар КПСС Нохч-ГIалгIай обкома VIII пленум. Цига дийцар XXI областной отчетно-хоржама партийни конференцена кийчо яра дешаш. КПСС обкома комиссешка йийцачул тIехьагIа пленарни заседание дийцар конференце ергйолча «Республике еча перестройкахи областной партийни организаце декхарехи йола отчет» яхача доклада проект.

Доклада проект ювцача дакъа лаьцар КПСС обкомерча партийни тIахьожама комиссе председатела Н. М. Чижа, парте обкома члена В. Т. Сагаева, «Чечингстрой» яхача производственни гIишлон-монтажни объединене парткома секретара А. Б. Джукаева, НГIАССР агропрома объединене председатела М. А. Арбиева, КПСС обкома идеологически отдела заведующе А. Д. Яндарова, телевидененеи радиовещаненеи йолча НГIАССР Пачхаьлкхен комитета председатела Ю. В. Мареченковс, КПСС Шелковски райкома хьалхарча секретара П. Г. Коломенске, Л. Н. Толстоя цIерагIча Нохч-ГIалгIай пачхаьлкхен университета кафедра заведующе В. Б. Виноградова. Пленарни заседание а КПСС обкома комиссешка а доклада проект ювцача къамаьлаш даьраш верригаш а шовзткъеитт совгIа саг ва. Пленумо КПСС обкома бюрона тIадиллад тийннача предложенешкеи яьча замечаненешкеи хьежжа доклад тоаелга. Конференце доклад яйта чIоагIвир КПСС обкома хьалхара секретарь Д. Г. Завгаев.

Пленумо решени тIаийцар XXI областной партконференци яра ханаш хувцаш, хIаьта из е лаьрхIар 1990 шера 14 мае.

Дийцар иштта организационни дешаш а.

Пленумо КПСС обкома секретара а бюро члена а декхарех мукъавалийтар Е. В. Тумсоев, из кхыча балха тIа водаш хиларца дувзаденна. Иштта парте обкома бюро члений декхарех мукъабовлийтаб Х. Х. Боков, М. А. Керимов, А. И. Воронкин.

КПСС обкома бюро членалла хержар республика Министрий Совета председатела хьалхара заместитель вола В. М. Даниленко.

Пленумо КПСС обкома бюро членалла кандидат а хержар парте обкома организационно-партийни кадрови балха отдела заведующелла а чIоагIвир В. П. Шутин.

Пленумо «Грозненский рабочий» яхача газета редактора гIулакха тIара мукъавалийтар Д. К. Безуглый, из пенсе водаш хиларца дувзаденна, хIаьта цу гIулакха тIа чIоагIвир А. И. Смоленцев.

Пленумо «Ленинан некъ» яхача газета редактора гIулакха тIара мукъавалийтар Ю. А. Айдаев, из кхыча балха тIа водаш хиларца дувзаденна, хIаьта цу гIулакха тIа чIоагIвир Л. Ш. Абдулаев.

Пленум чакхйоаллаш къамаьл дир КПСС обкома хьалхарча секретара, НГIАССР Лакхехьарча Совета Председатела Д. Г. Завгаева.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБЛАСТНОЙ ПАРТОРГАНИЗАЦЕГАРА КПСС XXVIII СЪЕЗДА ДЕЛЕГАТАШ ХАРЖАРА ЙОЛЧА РЕСПУБЛИКАНСКИ ХОРЖАМИЙ КОМИССЕ

XXI Нохч-ГIалгIай областной партийни конференци яра ханаш хувцаяларца дувзаденна республикански хоржамий комиссе укх тайпара хувцамаш даьд КПСС XXVIII съезда делегаташ харжа кийчо яраи харжараи йолча керттерча мероприятей календарни плана:

1. Окружной хоржамий комиссешка делегатащта регистраци яр — 20 апреле денз 23 апреле кхаччалца.

2. Регистраци яьча кандидатех йола даннеш кепатохар — 24 апреле.

3. Юххьанцарча партийни организацей коммунисташца кандидаташ вIашагIкхетар чакхдахар — 24 апреле денз 30 апреле кхаччалца.

4. КПСС XXVIII съезда делегаташ хоржилга чакхдаккхар:

1-гIа тур — 3—4 мае.

ШоалагIа голосовани яр — 8—10 мае.

Гота балхаш сихденнад

Репортаж

Iуйрийна ийс сахьат даьннача хана кулгалхоех саг кораванзар тхона Шелковской района «Коминтерн» яхача колхозе.

— БIаьсти ма йий вайна. Кхашкара балхаш дIа ма доладеннадий. ХIанз мала вагIаргва конторе? Кхашка лаха уж, — аьлар тхога колхоза диспетчерске.

Кхай тIа коравир тхона колхоза керттера агроном Оразмамбетов Руслан.

— БIаьсти яьлча эггара хьалха доакъара культураш дIае йолаю массанахьа. Тха боахаме 1700 гектара тIа дIае езаш я уж — дувц Руслана. — Из болх бе безар Стороженко Сергея кулгалду доакъар кийчду бригада я. Цун коллективо арендагIа болх бу.

Мошача доакъара соахка гурахьа дIабийнача рожа макха боакнхача кораву тхона Стороженко. Укхаза из болх беш Атаев Салаудин воалл. Кхы а кхо саг ва цу культурана макхаш доахаш. Рожь дIабийначa эзар гектари люцерна йолча йиъ бIаь гектари бе безаш ба из болх. КIира из чакхбаккха лерхI механизатораша. ЛаьрхIар толаме кхоачашдеш а да. Диъ дийнахьа 820 гектара тIа макхаш даьхад.

Сихдаьд бIаьсти юкъенхоачача хана юв культураш дIаелга а. Из гIулакх дIадоладале соахка зяба аьха хиннача кхашка культиваци ю механизатораша Эскиев Хьамида, Абдулмуслимов Хьусена, Керимов Мовсара. Царна тIеххьа Пототня Георге, Джумакаев Николая, Волков Анатоле. Цар а вокхар а хIара дийнахьа юкъера лаьрхIача 120 — 130 процент кхоачашъю шоай нормаш.

Тхо да Абдулмуслимов Хьусени Эскиев Хьамиди культиваци еш боаккхача. Истол санна нийса да кха уж чакхбаьннача. Цу гIулакха геттара раьза ва Стороженко.

— АрендагIа болх бендаь хьадер тешшаме ца дича, коллектива а сайна а зе ду аз. Из цаI да. ШоллагIа дар, новкъосташта хьалхашка а аэхь да, — йоах Эскиева. — Со ваьлча укхаза юртбоахама культураш дIае механизатораш боагIаргба. ХIанз аз болх во бой из юха ца бича варгвац со. Иштта хьалашка во къахьега йиш йий?

— Укх бригаде со-м, бакъдар аьлча, механизатораштa фу эш хьажа мара вагIац, — йоах Оразмамбетов Руслана.

Сиха лелаю шийи агрегат силоса хьажкIаш дIаювш воаллача Пототня Георге. Фу лаьтта мел нийса дуж хьожаш кхай тIара бIарг тIерабаккхац сеялка тIа латтача Волков Виктора. Уж чакхбаьннача лаьтта тIа йис йиллача санна хеталу. Кхай тIа хьежача гучадаьлар цун бахьан а. ДIадувча фуца цхьана тоссача минеральни удобренеша кIайду лаьтта кIезиг дукха. ДогIаш а дийлха хиво йошаяь уж лаьтто чуийцачул тIехьагIа, тIаялара боккха низ лургба цар хьажкIашта.

— Кхашкарча балхашта интенсификаци яра ларда тIа дукхагIа Iалашдергла оаха укх шера гIожа а моша а доакъар, — йоах С. Стороженкос. — Iа доладаллалца хьайбашта моша доакъар хилийтара мероприятеш кIашт тIехьйоахаш а я хIанз. ХIаьта доакъар Iалашдара план кхоачашъярал совгIа, дерригa дика хилийтарa къаьстта йоакхо ергья. Иштта из чакхдаккхаро боккха пайда лургба тха коллективерча хIара сага а. ХIана аьлча, масала, цхьоалагIча классах йолаш колхоза оаха дIалучча хIара тони аьлах кхоалагIча сортах йолчул пхи сом дукхагIа лу.

М. ХАМАТХАНОВ.

Дулхи шуреи-дукхагIа

Толамаш доах

Укх деношка Сунженски района хьайбаш леладераша карарча шера хьалхарча квартале баьчча балха итогаш яьй. Къаьстта дика лел гIулакхаш В. И. Ленина цIерагIча колхозе. План 300 тонн йолаш, дIабахача кхаьбетта укхаза яьккхай 306 тонн шура. ЛийрхIачул дукхагIа 17 тонн шура, 12 тонн дулх дехкад пачхаьлкхенга.

Доярокашта юкъе яьржача яхье хьалха я хIара кхоабача Iаттагара 829 килограмм шура яьккха Бесиева Яха. КIеззига мара тIехьабисабац цунна Ясакова Тайбати Алдамова Шарипати. БIубенна къахьегаш ба уж март бетта а.

Колхоза № 2 йолча ферме тхо цига нийсденнача хана делкъийга доахан детта кийчлуш бар доярокаш. Хьалхе доакъар а дилла, хий а молдаь дIаоттадаьдар цар хьайбаш.

Доярокаша йоаккха шура мелий хьажа кийчлуш яр учетчица Мезаева Зина.

— Фермера цхьадола доахан унахцIена дац, — аьлар цо. — Цо новкъарле ю продукци алсамъяккхара. Дале а, гIулакхаш во лелац.

Зинас а МТФ заведующе Эднев Алхазура а дийцар Iаи бетташка шоаша даьчох. Цар итогех йоккхий премеш еннай доярокашта Агаева Хьавайна, Хакимова Яхийна, Ясакова Тайбата, Бесиева Яхийна, Сулейманова Яхийна, Хасуева Полинана, Асуева Мадинайна. ХIаьта ховш мадий, премеш вочарна ца телилга.

— Районе дукхагIдолча боахамашка шура лаьгIъеннай, хIаьта шун колхозе гIулакх тоалуш доагIа. Миштa нийсденнад из? — хьаттар оаха Мезаева Зинайга. Цо аьлар:

— Цкъа-дале, боккха теркам тIабохийт тха кулгалхоша фермашка маэшша доакъар хилийтара, шоалагIдале, хьайбашца болх бе ховш бола нах кIезига бац боахаме. Цигара хьадоагIа тха коллектива толамаш.

Цу тIа IотIатоха доагIа кхы цхьаькха: детташ долча доаханий Iул тоадара йоакхо ю укхаза. Фермера Iаьсий леладеча Шабазова Меднас, Асаева Нахапус, Хадуева Хазмана цхьаь цаI тIера ца доалийташ хьалкхедаьд укх шера Iаьсий. Дикача Iасах дика шинар а, тIаккха дика етт а хул. Цу наькъаца унахцIена ерзае лерхI хьайбаш леладераша еррига ферма.

Кастта, баьццара доакъар хьадоладелча, хьайбай продукци кхы а дукхагIа тIакхетаргхиларах дог тийша ба колхозхой.

М. МАЖИТОВ.

Тахан—къахьегама субботник

Овсаре болх бе лаьрхIад

«Грознефтемаш» яхача заводе дика кийчо яьй таханарча субботника. Къахьегама субботник хьатIакхачарга ца хьежаш, цхьадола балхаш хьалхе а дIадоладир укхаза. Масала, завода коа а гунахьа а дIайнйр тайп-тайпара гаьнаш, дIадийр зизаш. ХIаьта, завода территори цIенъеш хьалохьйир ца эшаш хиннa металлолом, иштта кхоачашдир кхыдола балхаш а.

Нийсса бархI сахьат даьлча дIадоладергда укхаза Ленин В. И. ваьча дийнахьа денз 120 шу дизара хетадаь Къахьегама цIей. ХIара саго дош деннад тахан къахьегама овсарле геттара лакха йолаш болх бе. Субботнике дакъа лоацаргда 600 саго. Царех 300 шоай балха моттигашка къахьегаш хургба, хIаьта 200 — завода территоре лостам беш.

— Иштта тахан субботнике болх беш хургба завода тIемеи къахьегамеи ветеранаш, — йоах завода профкома председатела С. Полежаева. — Традице а хинна дIаэттад царна къахьегама субботник. ХIара ветерано дош деннад укх дийнахьа шиъ-кхоъ норма кхоачашъе.

Тахан 20710 эзар сома маьхa балхаш де лаьрхIа ба. Из ахча завода социальни хьашташ кхоачашдарга дIадахийта лаьрхIад.

Ч. МАГОМЕДОВ.

1990 шера 1 Майна дола КПСС ЦК тIахьехамаш

1. Даькъала хилда 1 Май — къахьегамхой дунен халкъашта юкъерча барт-цхьоагIон ди! Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

2. Советски нах! Низаш вIашагIтохаргда вай гуманни, демократически социализм хьаяра!

3. Коммунисташ! Хьаьддача гIулакхашца чIоагIбе КПСС авангардни лоархIам!

Къовсам лоаттабе партийни мугIараш принципиальни дарда тIа вIашагIтохара тIехьа!

4. Советски Союза гражданаш! Хьинаре дакъа лаца правови социалистически пачхьалкхе оттаеча!

5. Халкъа депутаташ! ЦIена а бехктокхаме а гIулакх деш хила къахьегамхой хьашташта!

6. Даймехкахой! Хьаллоацаргда вай мехкара хьал тоадара дола СССР Президента низаш!

УнахцIена дола дерригa перестроечни низаш вIашагIтохар — демократически процессаш хувцаяла йиш йоацаш хилара йола гаранти!

7. СССР къахьегамхой! Сихъергйа вай радикальни экономически реформа — вай вахара хьал тоадара йола кIийле!

8. Советий Мехка болхлой! Коммунистий парти догдоахаш я шун сакхетамгеи организованностагеи, перестройка гIулакха шо мутIахьа хиларга!

9. Юртара къахьегамхой! Кхоачашдергда вай лаьттах дола Закон! Шун ахархой къахьегамах тийша да кхачан проблемаш къоастаяр, хIара дезала хьал-таро!

10. Iилма, техника, культура деятелаш! Перестройкана чIоаггIа эшаш я шун интеллекти духовни подвижничествои!

11. Кооперативай болхлой! Дебаде социалистически экономика дегIайоалаеча, баха нах товарашцеи гIулакхашцеи Iалашбеча юкъе хьош дола шоай дакъа!

12. Кагий нахи мехкарийи! Хьинаре дакъа лаца къахьегаме, Iомае знанеш, Iомале пачхаьлкхенна доал де! Шун бе йоал Даймехка кхоане!

13. Советски кхалнах! Хьинаре дакъа лаца советски общество кердайоаккхача!

Хьалкхее чIоагIа а хила ма йоаггIара йола а тIехье!

14. СССР гражданаш! Овлангара хувцамаш дари советски федераци чIоагIъяри — мехка дерригa халкъаш дегIадахкарга дуга магистральни никъ! Националистически сепаратистски низашта — хьаьдла «ак».

15. Сийле а хоастам а хилба 1941—1945 шш. Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа вай Даьхен паргIатон шийй лоIаме хилари лорадаьча советски халкъа!

Дег тIара ЦхьоалагIча мая моаршал хилда тIемеи къахьегамеи ветеранашта, майрача Герзашцарча Низий!

16. МутIахьа да социальни прогресс, демократи, дерригача дунен тIарча къахьегамхой бокъонаш бахьан долаш къовсам лоаттабераштa!

17. ЦхьоалагIча мая моаршал да доазол арахьарча пачхаьлкхений коммунистически болхлойи партешка, дерригача демократически низашка!

18. Лаьттан тIара халкъаш! Низаш дебадергда вай адамлен юкъара проблемаш къоастаяра, сага паргIатон сийи лорадара!

Котъяйла адамий юкъара маьхаленаш!

Даькъала хилба планета дерригача халкъашта юкъера машар, тешам, цхьана гIулакхаш леладар!

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ХАРЖАРХОШКА

1990 шера 22 апреле шозлагIа хоржамаш хургда 4-чеи 18-чеи марта халкъа депутаташ ца хоржаш йисача НГIАССР халкъа депутаташ хоржара йолча 22 хоржамий округеи моттигерча Советашка хоржамаш дара йолча 1179 хоржамий округеи.

Хоржамий комиссеш кхайк шозлагIа хоржамаш хулача округашкарча дерригача харжархошка, кхаж тоссача юкъе дакъа лацара уж тIахьехаш.

КПСС КЕРДАЧА УСТАВА ПРОЕКТ ЮВЦАШ

СОНА БАКЪАХЬА ХЕТ

Къайле яц, парте сий лохдалара гIулакх цун партийни этика талхагареи моральни цIена боаца коммунисташ цун мугIарашта юкъе хиларгареи хьадоагIаш долга. Гласносто уж факташ хьайовзийтарах, хIанз дуккхача коммунисташа даь дика гIулакхаш Iаьржа морхаша къайла даьхача санна хеталу. Цох кхы цецвала а эшац, хIана аьлча вай оалаш да-кх, воча дезалхочо беррига дезалий сий доаду, аьнна.

Цудухьа, сона хетачох парте дисциплина телхаерашца лоаттабу къовсам чIоагIбе беза. Уж нах партера дIабахарца цун мугIараш цIен а деш. ЧIоагIа цецвоаккхаш да КПСС Устава проекта тIа цу хьакъехьа цхьаккха хIама хьоа ца дар.

Парте мугIараш цIендеча керттера дакъа юкъехьо дезачарех я юххьанцара партийни организацеш. Цар шоай болх «Дисциплина телхаерашца хадданза къовсам лоаттабе яхача девизагIа вIаштIехьбаккха беза, хIана аьлча коммунисташа кулгцIена боацача наха критика а еш, цар кхоачамбоацараш гучадаьхача вокхар уж хьал а ца лоацаш, коммунисташта бехк бу. Из санна дола хIама чакхдалийта йиш яц. ХIанз дог-цIена, принципиальни болча коммунисташта хала да цу тайпарча нахаца доагIув а билла болх бе.

Цудухьа Устава проекта тIа «Юххьанцара партийни организацеш» яхача разделе хоадам боллаш белгалдаккха деза. Юххьанцара партийни организацеш шийй хIара членa моральни а нравственни а даькъе уйла-нигат цIендеча малагIа бехктокхам тIабуж. Нагахьа санна, хаьдда доазув а оттадаь Устава тIа из белгал ца доаккхе вайна хеттача бесса коммунистий мугIараш IоцIенде вIаштIехьдаргдац.

М. ТОЧИЕВ,
«Алханчуртский» совхоза парткома секретарь.

В. И. Ленин ваьча дийнахьа денз 120 шу дузаш

Выборгски оагIорахьа

ЛЕНИНГРАД. В. И. Ленина эггара тIехьара конспиративни квартира Выборгски оагIорахьа, хьалха Финляндски (хIанз Октябрьски) машиннаькъа Ланская яхача станце юкхе хиннай. Из хиннай доккхача доходни цIеношка йиълагIча этажа тIа М. В. Фофановас лаьца квартира.

Цу квартире В. И. Ленин эггара хьалха нийсвеннав 1917 шера 6 июле. Укхаза хиннай РСДРП(б) Централни Комитета членийи июльски событей хьакъехьара лоацца совешани.

М. В. Фофановай квартире Владимир Ильич ваьхав ше нелегально Выборгера Петрограде юхавенача хана а — 1917 шера октябрь болабелча денз 24 октябре сайрийна Смольне дIаваххалца. Укхазара бувзам лоаттабаьб цо Централни Комитетаца, кулгалдаьд гIерзаш ца кийчъяь восстани вIашIехьйоаккхача. Парте баьчча Iеш хинна из моттиг чIоагIа къайлагIа хиннай.

Укхаза В. И. Ленина язъяьй восстани кийчъяра боккха лоархIам болаш хинна дукха статьяший письмоши.

Тахан из квартира — НевагIарча городерча В. И. Ленина мемориальни музеех цаI я. Квартирера исторически обстановка Владимир Ильич вахаш а болх беш а хиннача тайпара я, М. В. Фофановас новкъостал а деш юхаметтаоттаяьй столови а.

СУРТАШ ТIА: 1. М. В. Фофановай квартире вахача хана В. И. Ленина болх беш хинна йоазон истол. Шаькъалотторг, ручка Iотталбехнао", книжкаш — шоаш хиннараш да. 2. В. И. Ленина тIеххьарча конспиративни квартирерча столове баьхна нах.

С. СМОЛЬСКЕ сурташ.

ТАСС фотохроника.

В. И. ЛЕНИН НОХЧ-ГIАЛГIАЙЧЕН ХАЛКЪИЙ ВАХАРЕ

В. И. Ленин ваь 120 шу дизара йолча КПСС ЦК Политбюрос могаяьча Идеологически комиссе предложенеш тIа белгалдаьккхад: «Ленин хиннавац е социальни пророк а е прожектер а. Цун низ лаьттаб болхлой класса беррига къахьегамхой хьашташ довзаш а уж парте стратегеи тактикеи дувца ховш а хиларах».

В. И. Ленина цIерца ювзаенна я вай дукхахача къамех болча наьха Даьхен хIара халкъа историе дикагIйола оагIош, социальни къаман хьакъехьен мукъадовлара тIехь цар доаттабу къовсам.

«...Тхо тешш, — аьннад ГIалгIайчен Советий цхьоалагIча съездо В. И. Ленинга дахьийтача письмо тIа, — Коммунистически парте баьчча хиларах тарра Iа кулгал а деш тхоашта тхоай халкъ родовой бытах юхедисача дуккхачарех мукъадоаккхалург а социализма творчествага доаккхалург а хиларах».

Боккха бар В. И. Ленина Къулбаседа Кавказа халкъий беш хинна теркам. Цо Iомайора цар экономика, культура, быт. Цо дувцар лоамарой вахара эггара тайп-тайпара дешаш: Кавказе российски империализм кхачар, классийи классови къовсамеи дешаш. моттигерча партийни организацей балхах, советски вахарахи культурахи. Царех лаьца я В. И. Ленина гулъяьча ерригача сочиненешта юкъе иха 300-нел совгIа произведенеш.

В. И. Ленина партех, социалистически революцех, къамани социальни долча дешаех, социалистически общество хьаяра наькъах болча хьехамо гIо дир Къулбаседа Кавказе социал-демократически организацеш хьахилара, къаьстта аьлча Нохч-ГIалгIайчене а. 1906 шера 600-нел совгIа членаш юкъе болаш яр уж.

Нохч-ГIалгIайчене социалистически революци котъяларан контрреволюци йохаяран боккха лоархIам болаш хилар къахьегача лоамарошта юкъе беча политически балха формехи методехи йола В. И. Ленина указанеш.

1918 шера март бетта Нохч-ГIалгIайче а юкъейолаш хиннача Терски области председателца Ной Буачидзеца В. И. Ленина духхьаларча проводаца енна Тийрка йистерча партийнин советски организацей эггара хьалхарча декхарех йола хьадда йоа цхьайола рекомендацеш яр: лаьтта доацача лоамарошта хьем боацаш лаьтта далар. эггара кхех болча лоамароех ЦIеча Эскара довкъош хьахилийтар. Къамаьл чакхдоалаш В. И. Ленина аьлар мамогга новкъостал дергда Тийрка йистерча къахьегамхошта. Из къамаьл хинна кIира даьлча, 1918 шера 28 марта В. И. Ленина председателал а деш Халкъа Комиссарий Совето дийцар «г. Грознена тIема новкъостал дара» дош.

В. И. Ленина инициативагIа революционни низаш оарцагIдахаран контрреволюци эшаяран Г. К. Орджоникидзе хьожаву Россе Къулбехьен Чрезвычайни комиссаралла. Цига дохийт ЦIеча Эскара довкъоши дуккха ахчей. Нохч-ГIалгIайчене вIашагIтох Асланбек Шерипова кулгал а деш нохчий ЦIе Эскар, Н. Ф. Гикалоси Дудаев Султанеи кулгал а деш — партизански отряд. Уж деникинцашта духьала беча къизача тIем тIа айттар.

В. И. Ленина каст-каста хьожар Къулбаседа Кавказа лоамарой вахаре хулача событешка. Масала, Гоцинске контрреволюционни митеж хьоаярца дувзаденна В. И. Ленина 1920 шера сентябре Г. К. Орджоникидзега лаьрхIа яхьийтача телеграмма тIа йоахар, «къаьстта паччахьалкхен лоархIаме гIулакх хиларах тарра» (В. И. Ленин, ПСС, т. 51. 277 оагI.). Антантас кийчъяь а хьаллоаттаю а контрреволюционни бандаш геттара сиха дIаяханза яргьяц.

Цу Ленинчин указанешка хьежжа Кавказски фронта Реввоенсовето ЦIеча Эскара лаьрххIа дола доакъош дахийтар из митеж йохае. Къахьегамхоша новкъостал а деш цар бохабир Нохч-ГIалгIайчене хинна контрреволюце бIу.

Нохч-ГIалгIайчен халкъий революционни къовсама кулгалдара, хьалхара социально-экономически хувцамаш дара, къамий дош къоастадара боккха лоархIам болаш хилар «бусалбашта мамогга дукхагIа дикадар ловш хила деза» яха В. И. Ленина указани (В. И. Ленин, ПСС, т. 51, 175 оагI.). Эггара торжественни хьисапе дIахьокха деза цар автономи хулга, уж шоай лоIаме хулга, кхыдар а дезилга аьннад цу тIа.

Дас санна лоамарой йоакхо еш хиларагIа 1920 шера 3 апреле хиннача нохчий халкъа съезда доакъошхоша В. И. Ленинга моаршал дохьийташ яздора: «Оаха. лоамарча мукъача къонгаша, къахьегача нохчаша, тахан тхоай моаршал дохьийт Россе болхлойи ахархойи баьччага нов. Ленинга цунга гIолла Халкъа Комиссарий ерригача Советага а из низIоткъам беш хиннарашта духьала гIовттара ЦIе байрахх аййьча къахьегамхой Iаьдала централни орган хиларах тарра» (В. И. Ленинга дахьийта письмош, М., 1960, 190 оагI.).

Мехка моцал эттача, боахам бехача халача хана В. И. Ленина указанегIа Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхошта материальни новкъостал дир ахчанца, мануфактураца, гIалатаца, кхычунца.

Похаьча СурхотIарен Энаж Iоьнгий-Юртаген нах геттара халача хьале ба, хIаьта цар бераш, алхха «цхьа ноч» мара йоцаш да, из бахьан долаш сай распоряженегIа яйта «ши миллион аршин мануфактура лоамарой берашта дIаекъа беза ба са» аьнна хоам беш Г. К. Орджоникидзе яхьийтача телеграммана жоп луш В. И. Ленина яздаьд: «Аз декхарийла ву хьо Халкъа Комиссарий Советага гIолла лоамарошта ахчаца новкъостал де аз дош лулга царга дIахайта» (В. И. Ленин, ПСС, т. 51, 178 оагI.).

В. И. Ленина указанегIа 1920 шера июле Ачхое, ГIойтIа, кхычахьа бахача нохчашта кхоккха метр кIада делар. Цу шера декабрь бетта централни районашкара Нохчийчене кхаьчар 19 вагон кIа. Советий Iаьдал оттача хьалхарча денношке а ГIалгIайчен къахьегамхошка кхаьчар 1/4 аршин мануфактурен эзараш сомаш ахчей. Цул совгIа, ГIалгIайченга кхаьчар гIишлон материалаш кийчъяра 233555 сом. больницашта ремонт яра 13154426 сом. школашта ремонт яра 876000 сом. Деррига а боахама хьашташ кхоачашдара 1920 шера ГIалгIайченга кхаьчар 19000671 сом.

Нохч-ГIалгIайчен халкъий къаман паччахьалкхе хьаяра В. И. Ленина лоархIам боккха ба. Шоай паччахьалкхе хьахилар бахьан долаш нохч-гIалгIай къахьегамхой йиш хилар вай мехкарча дерригача халкъашца цхьоагIо йолаш хила.

ЛаьрхIа варгвоацаш боккха лоархIам ба халкъа тIехьадиса хинна капиталистически дегIаахарга кхачанза дола халкъаши мехкаши капитализма бала а ца тоххаш социализмага довлараш йолча ленински теоретически положене.

Нохч-ГIалгIайчено бахийта цун викалаш бола Акаев Джун Гойгов Iаддал-Хьамиди В. И. Ленинца вIашагIкхетарах йоккха событи янлар. Цу вIашагIкхетарах I.-Хь. Гойгова дувц: «Владимир Ильич Ленина приемне дагIар тхо. Цига бар ни. Чичерин, Карахан, Сталин, Дзержинский, партеи центра советски учрежденей кхыбола дукха кулгалхой. Са ца тохалуш хьежар тхо Ленин хьааравалларга. Малхбоален халкъий съезда делегаци дакъа лоацаш йола ЦК Политбюро заседани хьаелла езаш вар В. И. Ленин.

Массехк минот яьнначул тIехьагIа тхо долча хьачувера юккъерча дегIара къонах, аьхха дегI а долаш, тесса молж а йолаш, кIайбала болабенна корта а болаш. Из вар Владимир Ильич. ЧIоагIа гIа а боаккхаш тхона хьатIавера из массанена хьатIа а этта, кулг лоацаш тхога моаршал а хьаьтта, председатела моттиге Iохайра. Дувца оттадаь дош дар: «Партеи Советски Iаьдален Малхбоалерча йистошкарча политиках».

Дукха дийцар. Бакъда, новкъоста Ленина тIехьара дош а аьнна, ший уйла дIайоввийтача. кхы цхьанне а дувца хIама хиланзар. Тхо ала мел гIийртар а тхона оала мел ца деннар а къаьгга а хаьдда а аьлар цо. Тхона хIаранена хетар: Ленин дуккхача хана тхоашца цхьана ваьхача санна, Москвана эзар километр гаьна, цхьан йисте из вича а хьалкхийча а санна хетар. Самоед, Iарбе, японец, турке, монгол, лоамаро, эрмало, хIинде, китаец, лоамара жугте — хIаравар дIавахар раьза хинна, халкъа бIаьшерашка дагадоахкараш Ленина ховш хиларах тийша, гениальни саго хьаьйча а цо кулгалдеш йолча а парте дунен империализма лоалара шоаш мукъабоахаргхиларах тийша».

В. И. Ленина чIоагIа йоакхо йора грозненски мехкдаьтта промышленность меттаоттаярах дегIайоалаярги. Цо чIоагIа техкар Грозней Бакун мехкдаьтта промышленность дегIайоалаярах йола докладаши материалаши. Цо теркалдора долла хIама: Грозне мехкдаьтта концепцеш къахьегамхошка дIаялара хьалаш мехкдаьтта доаллача моттигашка хий чудахийтар. Грознера Iаьржача форда тIа а мехка центре а кхоача нефтепровод йиллар, Грозне парафинови завод йиллара, мехкдаьтта дIадахийтара дешаш, кхыдараш.

1920 шера 22 апреле грозненски болхлошнара 46 цистерн мехкдаьтта кхьачача, В. И. Ленина баркал аьлар царна. Цу дийнахьа Къахьегама эскара Революционни Советаген Къахьегама Кавказски эскара штабаген цо телеграмма яхийтар Грозненски мехкдаьтта управлене председателалла И. В. Коснор оттавеш.

1920 шера май бетта В. И. Ленина къамаьл де Москве хьех И. В. Коснор, А. А. Медведев, инженер Чернов юкъе бола нах. Г. К. Орджоникидзе, И. М. Губкин, С. Г. Струмилин, Главнефта кхыбола бехктокхаме болхлой тIа а болаш къамаьл хиннача Владимир Ильич довза гIерташ вар мехкдаьтта мишта доаккх, дIа мишта дохьийт, мехкдаьтта промышленность меттаоттаеш Грозне къахьегамхошта тIаотта халонаш. цу кIал массаза бахаш хьабоагIача наха грозненцашта цу новкъостал ду. В. И. Ленина дош делар новкъостал дергдолаш, мехкдаьтта промышленность меттаоттаеш беча балхах дар духхьала шийга хайтилга Коснора тIа а диллар.

Мехкдаьтта даккхара дешашкен мехкдаьтта промышленносте долча халача хьалах йолча Л. Б Красина, И. М. Губкина, Главнефта кхыча специалистий докладашкен хьежа. В. И. Ленина Къахьегамен Оборонан Совете дувца оттадир мехкдаьтта промышленностах дола дош 1921 шера 15 июне мехкдаьтта промышленносте къаьстта йола ударни группа яхийта решени а йир. Мехкдаьтта промышленность меттаоттаяран дегIайоалаяран кулгалдара РКП(б) ЦК-а вIашагIкхетар лаьрххIа йола комисси. хIаьта мехкдаьтта централни управленена хьожадир доазол дехьара оборудовани, кхачан продукташ, кхыйола материалаш эцара дошо 5 миллиард сом.

1921 шера 30 сентябре В. И. Ленина кулг яздир «Бакински, грозненски, донецки промышленность меттаоттаярах хьалъаййяран дезачох» болча Къахьегамен Оборонан Совета Сецама. хIаьта 1922 шера В. И. Ленина предложенегIа, Къахьегамен Оборонан Совето грозненцашта къоастайир доазол дехьа цхьа миллион пунт бензин дохкарах хьахинна средстваш.

Дас санна В. И. Ленина шоай йоакхо еш хиларах Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхошта дукха везар из, лархIа а лоархIар. Цун цIи тиллар Старн промыслай шоллагIча группах, хIаьта цуйна шийна буруш деттача мастера сийлен цIи елар. Цох лаьца «Нефтерабочий» яхача газета тIа яздора Старн промыслай болхлойи гIулакхерча навхей собране цхьа барт а болаш сопам бу: «Нов. Ленин тха сийлен буруш детта мастер ва. дунен буржуазена хьалхашка оаха доккхал а ду, тхона Антантас кхухьийтача ноташта оаха, горнякаша, мехкдаьтта фронте къахьегарца жоп а лургда», яхаш.

Ленинизма идейшта Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхой тешаме хилар дIахьеххар парте ленински тIахьекамо. 1924 шера «Нефтерабочий» яхача газета тIа яздора: «Парте ший баьчча нов. Ленин воацаш йисалга а хайна, оаха, «Красный молот» завода болхлоша лаьрхIад РКП(б) мугIарашка довлаш, тхо теш тхоаш чIоагIа хургхиларах, чIоагIача кулгашцен хьаькъалцен кхоачашдергда оаха Владимир Ильич Ленина васкеташ».

Цу деношка Коминтерна цIерагIча № 2 йолча группа РКП(б) мара яц болхлой уйлаш кхайкаер. Цудухьа болхло парте член ца хилча йиш яц», — аьнна дIакхайкадир 36 участка болхлоша. — ХIанз В. И. Ленин венначул тIехьагIа оаха дех РКП(б)-гара тхоаш ший мугIарашка дIаэцар». Иштта яздавдар Нови промыслай 117 болхлочо. ХIаьта Грозне 2400 болхлочо шоаш парте дIаэцар дехаш заявлени елар. 1925 шу доалуш Нохчийченен ГIалгIайченен парте 455 члени членалла кандидати вар, хIаьта цу шера декабрь тIаькхоачаш — 762 сег...

В. И. Ленина васкеташ кхоачашдеш Нохч-ГIалгIайчен халкъаша сий дола историческа никъ баьб. Паччахьа Россе тIехьайиса йист хиннача Нохч-ГIалгIайченах дегIаена индустриально-аграрни республика хиннай. Цун байракха тIа къег йиъ орден, царца Ленина орден а.

П. Н. ЮСУПОВ,
исторически Iилмай доктор, профессор, академика Миллионщикова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта института философеи социализма теореи кафедра заведующи.

Депутаталла кандидатах

Бюрократе моастагIа

Вай хоза а хеташ еш «Сельская жизнь» яхача КПСС ЦК газета тIара цун Къулбаседа Кавказа автономни республикашкарча корреспондента Лорсанукаев Сайд-Ахьмада статьяш, корреспонденцеш, кхыйола материалаш. Чулоацамга, оттаеча проблемашка диллача белгтала хул уж. Автора дийна вIаштIехьдоал тайп-тайпара къамаш дахача Къулбаседа Кавказерча йиъ республика вахар кIоаргга довзийта, цар экономикера, юрта боахамера дикадар а во дар а хьахьокха.

Цо иштта язду хьаьнала къахьегача нахах, харцахьарча балха стилацеи методашцеи гIулакхаш лерттIа дIа ца лохийтачарех, социальни нийсхо телхаеш хиларца къовсам лоаттабу. Масала, дукха ха йоаццаш «Сельская жизнь» яхача газета тIа араьлар вай республикера къахьегамхошта йоагIа японски телевидеоаппаратураш а иштта кхыдола импортни товараш а бехктокхамеча партийни, советски болхлоша дIа-са йийкъа хиларах дувцаш йола «С базы налево» яха критически материал. Принципиальни воацача, ловзача саго язйиц цу тайпара материал!

ХIаьта вай вувца журналист вахаре ший принципаш йолаш хилар хьахьокх цун лакхленга бодача наькъо. Из аттал шьра а хиннабац. Цу наькъа тIа тайп-тайпара духьаленаш хиннай.

Цо Казахски паччахьалкхен университета журналистски факультет чакхъяькхачул тIехьагIа «Ленинан некъ» яхача республикански газете корреспондент, отдела заведующи волаш болх бу. Цига Лорсанукаев Сайд-Ахьмад каст-каста аналитически статьяш, корреспонденцеш язъярца белгала вар. Аттал лацар, нохчаштеи гIалгIаштеи репресси яоца дувзаденна школе наьна мотт ца Iомабеш висача Сайд-Ахьмада нохчий меттала материалаш кийчъе.

1968 шера Сайд-Ахьмад «Грозненский рабочий» газете балха вола Цига цо собственни корреспондент, отдела заведующи волаш къахьег. Цо газета тIа шийна ирача къоаламца бакъдар хьалтIадоах, критически статьяш кепаетт.

Бокъонца вола журналист санна Сайд-Ахьмад дIавовз центральни прессе цо кепаеттача материалех. Масала, «Правда» тIа араьлар «Критика под запретом» яха материал, хIаьта цо «Журналист» яхача журнала тIа «Мнимое умиротворение», «Комсомольская правда» яхача газета тIа «Обида» яха а иштта кхыйола а материалаш кепаетт.

Бакъда, Лорсанукаев Сайд-Ахьмад ший позици йолаш хиларах, шийна бакъахьа хетар вокха хьаким вар, аьнна, духхьал дIаоалаш хиларах «Грозненский рабочий» яхача газета хьалха хиннача кулгалхошта везавалланзар. Цудухьа, цар шоашта новкъа вола журналист доаца бахьан а оттадий, балхара дIавоаккх.

ХIанз журналист волаш наьха бокъонаш лораеш санна, ший бокъо а лорае еза ха хьаэттар. Укхаза а кхеравенна тIехьашка валанзар из. Цу хьакъехьа «Журналист» яхача журнала тIа иштта яздора: «С. Лорсанукаев бехк боацаш бIехваь «Грозненский рабочий» газета редакцера эккхаваьвар. ХIаьта цуна геттара дукха къахьега дийзар нийсхо меттаоттаеш а ше бакъ хиннилга дIахайташ а. Масала, из дIаваккхара дош 1974 — 1975 шерашна тайп-тайпарча инстанцей судашка, цу юкъе мехка Лакхехьара суд а йолаш, цхьайттаза дийцар. Цхьабакъда, цун вIаштIехьдаьлар нийсхо меттаоттае. Вешта аьлча, цо ший сий а бокъонаш а лорайир. Дукха вахалва из воха ца вохаш духьала латтарах».

1980 шера С. Лорсанукаев Нохч-ГIалгIай книжни издательстве керттерча редакторалла хьожаву. Бакъда, массаза нахаца хила, царна эшшача гIо де Iемача цун ший нердача балхаца дог дIаувц. Иштта, цо цу юкъа центрерча тайп-тайпарча газетащца творчески бувзамаш леладу, керттерча даькъе «Сельская жизнь» яхача газетаца. ХIаьта цу редакце коллективо, чIоагIа хьашт а долаш шоашца берката къахьегаш вола С. Лорсанукаев, балха дIаэц.

Из Къулбаседа Кавказа автономни республикашка гIолла собственни корреспонденталла оттаву. Геттара лакха профессиональни говзал йолча журналисташта уллув къахьега атта дацар, пхьабакъда, пайдане дар. ХIаьта цо царгара логически уйла яра, материала эша факташ гулъяра, говзал лакхъяра лаькъе дукха хIама Iомаду. Из иштта хилар бакъду цо «Сельская жизнь» яхача газета оагIонаш тIа кепаеттача «При потушенных огнях», «Отставка», «До и после отставки», «Второго дыхания не будет», «Выбираем директора» яхача, иштта кхыча а материалаша. Цар тIа цо дувц кадраш хоржачеи дIа-са уттаечеи гIожа ленински принцип телхаярах, пхьацаболча кулгалхоша балхах шоашта пайда ийбарах, дог-уйла цIена йолча нахага болх хьа ца байтарах, сеца лаьттача шерашка кулгалхой бехкагIа хьаIайнача социальни проблемаех наьха вахара йоакхо ца ярах.

Тахан С. Лорсанукаев № 48 йолча Каталмовски хоржамий округе гIолла НГIАССР халкъа депутаталла кандидат ва. ХIаьта из депутат хуле а ца хуле а бюрократически аппаратаца мугIареча болхлой, ахархой хьаштащ лорадеш къовсам лоаттабе лаьрхIа ва. Цун программана чулоагIа нах фусамашца Iалашбар, медицински дарба делга тоадар, социальни нийсхо лелаяр, парламенте цар бокъонаш лораяр, автономни республикай статус союзничарга дIакхоачаш лакхъяр. Иштта экономически хьал тоадара программа кхоачашъеча хьинаре дакъа лаца, экологически хьал тоадара шийна могар де кийча ва халкъа депутаталла кандидат. ХIаьта кепайоазош оагIонаш тIа дай дика гIулакхаш, традицеш, истори дувцаш йола материалаш язъе лерхI цо.

Лоацца аьлча, Лорсанукаев Сайд-Ахьмада тIехьа кхаж тессараш дехкебаргбац!

М. БАРАХОЕВ.

Телефона лаьрхIа космически зонтик

Академика А. И. Савина цIи укх тIеххьарча ханналца кIеззигача специалисташта мара йовзаш яцар. Цун сург соахка ноябрь бетта «Известия» яхача газета тIа гуччахьарча кепайоазон тIа арадаввадац. Ший дерригача творчески вахаре оборона болх беш хиннав академик, спутниковни бувзамен космически информатикай даькъе воккхагIвола специалист. Конверсех йолча паччахьалкхен программо йиш хилийтац из «хьагучаваккхен» цун хьакъехьа мадарра дувцен.

Анатолий Ивановичаца цун паргIатача кабинете Iохайша дагIа тхо журналисташ хIанзле а гIоръяьннай аьнна цIи дIаяхийта хьакъехьа къамаьл деш. Бакъдар аьлча, да а да-из хила доагIаш.

— Телефонни бувзам башха дика бац вай, — йоах академика, — Телефонаш хьаетта а дIаетта а хала йола моттигаш сов дукха я вай. Вахьан — бIарг ма кхоачча яда мехка аренаш, цун Iалама хьалаш. ХIаьта кабельни линешца бувзам оттабарах хIанз проблема сихха къоастаюлург ма йиш аьнна даха дог дац. ВIалла боарам а боацаш дукха кабель безаргба, иштта дукха усилителаш езаргья. ТIаккха фу дича бакъахьа да — бувзама космически системаш дукхагIа дегIаккхийлача. Тахан болх беш я къаьст-къаьста паччахьалкхенаша санна а, иштта дунен халкъашта юкъера консорциумаша а доал деш йола 50 тайп-тайпара коммерчески военни гIулакхашта лаьрхIа системаш. ХIаьта вай ювцашъяр къаьстта керда система я. Цо йиш хулийтаргья наха телефонни бувзам лоаттабелга дикагIа вIаштIехьдаккхара даькъе тIа баккха, хьалаш Iалащдергда мехка цхьа бувзама керда инфраструктура вIашагIйоллара, йиш хулийтаргья дерригача дунен шера моттиг чулоацаш хоамаш дIа-хьа телара системай хIанзарча боарам тIа довла.

Академика ювцараш дукха зIанараш йола космически антеннаш я, хIаьта хIанзле хьадагалийца а, кийчъяь а, лаьттан тIарча хьалашка техка а яьнна я. Царех цхьанне макет улл цун истола тIа. Савина юкъ-юкъе хьабе екх из, цо болх мишта бу хаттар духьа.

Вампала зонтига тара я керда антенна: цун кизга диаметр 30 метр я. ВIашкайиллачул тIехьагIа кхаь метрал шерагIа яц из, хIанзарча композиционни материалех пайда а эцаш из вIашагIъеллача, цун еррига конструкци 90 килограммал езагIа хургъяц.

Цу тайпара антеннаш леларо чIоагIа гIойле ергья: лаьттан тIа хьалдеш дола гIирсаш чоалханегIа хул, царга бода мах дикка лохлу, дуккха а дукхагIа абоненташ чулаца йиш я, къаьстта а лелачарех. Цул совгIа, бувзама зIанарашка гIолла де йиш йола къамаьлаш дукхагIа хул, шаьрагIа хозаши тешшамен де йиш йолаши хул.

ЧIоагIа теркам тIаозаш я СССР-ен кхыча мехкийн территореш тIа 30 миллионагара 150 миллионага кхоачаш болча абонентий гIулакх де низ кхоачаш йола городашта юкъерчен дунен халкъашта юкъерчен бувзама космически система. Цо шийна чулоацаргья 1993 шу чакхдоалащ йоляь 1995 шу юкъенхаччалца, ерригa система бокъонца болх бе йолаеннача хана, «Протон» яхача ракето геостационарни орбита тIа яьккха йиъ космически аппарат.

— Маьха еза-м яц из проект?

— Яц. бIарччача цхьан наькъагIа йола бувзама система шеръярга бодачул дукха а кIезигагIа гIоргба цунга мах. Теркалде деза из керда система телефонни переговораш вIаштIехьйоахача хана мега ца Iеш, областашта, республикашта, паччахьалкхенашта юкъе теле- радиопрограммаш дIа-хьа телара а, боарам боацаш дукха информацеш цхьан вычислительни центрера вонхазахьа дIачутелара а, иштта кхыча гIулакхашта а мегаш хилар. Габарит зIамига йолеи дарегIеи терминалаш уттае йиш хургья самолеташ тIа, поездашка, автомобилашка.

Мадарра аьлча, хоамаш дIа-хьа ийдеш йола устройстваш хьае йиш я вIалла йоккхий а йоацаш. вешта аьлча, пхьарсах доалладу сахьат миссел. Масала, информацеш дIа-хьа телара цу тайпарча системо журналисташта новкъостал дергда латтача событей хьакъехьа читателашка сихагIа хоам бе. Вешта цунах доахка дика хIамаш-м дерригаш а дийца а варгвац. ХIаьта цу системага дIададахар вIалла дукха ха а ялалехьа юхаметтаоттаргда.

Виктор ЛИТОВКИН. (АПН).

Дукхали дикали терками лувц

Мехкарча экономикана хало тIаьттача хана къаьстта чIоагIа боккха лоархIам болаш да халкъа эша товараш арахецача промышленни предприятеша мамогга дукхагIа уж арахецар цар ассортимент шер а еш. уж дикагIа хилийтар. Цу лостамагIа ший болх къаьстта дика вIаштIехьбаьккхаб пятилетка тIеххьарча шера Нохч-ГIалгIай «Силуэт» яхача производственни текстильно-галантерейни объединене болхлоша. Духхьал укх шера хьадеш долча бэрзкъех итташ да цар кердача моделех тега доладаь. ХIаьта кхы мел дола технико-экономически хьокхамаш а дог гIоздоахаш да. Товарни продукци арахецара укх шера хьалхарча квартала план 128 процент кхоачаш а яь, заданел тIех хьаяь из продукци цхьа миллиони 50 эзар сома маьхе я. Кхы а дикагIа лел объединене коллектива гIулакхаш халкъа эша товараш арахецара даькъе. Кхаь бетта планагIа лаьрхIачул тIех объединене коллективо арахийцад уж цхьа миллиони 200 эзар сом мах болаш.

Цу лостамагIа денгара денга ший производственни хьокхамаш дикагIа хулийташ къахьег цо укх апрель бетта а. Экономически реформа хьалашка къахьегача объединене болхлой кхы мел дола хьокхамаш а дика да. Кхаь бетта заданел тIех 18 эзар сом пайда баьб цар паччахьалкхенна. Къахьегама оцсарле лакхъяра квартгала плани шоай потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни дечхараши толамца кхоачашдаьд цар.

Къаьстта дика болх а беш, яхье даим хьалха латташ хиларца белгалъяьнна я укх шера Барахоев Дауди Бибулатов ТIахIири керте латтача филиалийн Хазова Татьяна Федоровнас кулгалдеча цехеи коллективаш.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

Даьй никъ хьаллоацаш

КАЗАХСКИ ССР. Эзараш болча казахстанцаша биц ца болийташ дагалоаттабу шоай мехкахой-панфиловски дивизе турпалаш. Пионерски комсомольски организацешка, военно-патриотически клубашка гвардейцаш-панфиловцаш дагабохара хетаьь сайренаш чакхъювл. ЦIи хезача полководций инарала И. В. Панфиловен полковника Б. Момыш-Улен береша Валентина Ивановна Панфиловаси Б. Ахыджан Момыш-Улен дика дIахохьу шоай даьша дIадоладаь тIулакх.

Литературе болх а беш сийлеца ший даь гIулакх дIахо хьош ва Б. Момыш-Улы. ДоттагIалах, даьй лаьттанцарча безамах йолча цун произведенеш ешача хана книжкаш дешарашка вахара дешай уйлаш яйт. Хьанзарча хана язъяьча цу произведенеех цаI я «Восхождение к отцу» яхаш. Цу тIа цо хьахьокх фронте хинна вошал. Цо из кхетаду шерагIа, дерригача адамашта юкъера вошал санна.

СУРТА ТIА: В. И. Панфилован Б. Момыш-Улын тIема сийлен музея «Панфиловски» зале ба. Цига кийчъеш я Коталон 45 шу дизара хетаьь экспозици.

ТАСС фотохроника.

Полковник Р. Звягельский,

«Советски бIухон» специальни корреспондент

ПОЛКА КОМАНДИР ВИСАИТОВ

(Инстедоалар. Долалур 19 апреле арадаьннача газета тIа).

Са моральне - политически куц-сибат а са эпсара лоIам а миштаб дувц эскаре гIулакх деш волча хана са йолча гIулакха тIарча, тIема, партийно - политически характеристикаша. Со массаза а кхетабеш хиннав Даьхе — Советски Социалистически Республикай Союз лораяра сай бола боккха бехктоххам. Аз дизза кхоачашдаьд тIема уставаша дIадехараш, тIема гIулакха ерригa халонаш а эшараш а ца вохаш лайнай. Иштта Iомаваьв со ЦIеча Эскаро, большевистски парте, Советски Iаьдало, иштта Iомабаьб аз сайна кара хинараш а.

1941 шера 22 июне Даьхен приказагIа 34-ча дошлой полка керттерча отряда керте а латташ немецко-фашистски захватчикашта духьалара тIом дIаболабир аз Советски Союза малхбузерча доазонца. Сийлахь-боккхача Даймехка тIема хьалхарча деношка аз сай новкъостащца эзар юххьанца тIем тIа ка ца ялара гIайгIа а хало а. моллагIа хьал оттарах Котало иккха а эскара мугIараш чIоагIде дезача ЦIеча Эскара эпсарий чIоагIача кадрови составе се хилара уйла йолаш хиннав со массаза а, из уйла йолаш тIом а баьб.

1945 шера 2-ча мае 3-ча гвардейски дошлой корпуса авангардни дошлой полка керте а латташ, тIагIертта чIоагIа тIом беш, Эльба яхача додача хи тIа кхаьчар. 2-ча Белорусски фронте а волаш эггара хьалха союзни американски эскарца вIашагIа а кхийттар. Сийлахь-боккха Даймехка тIом лаьттача хана правительства цхьайтта совгIат деннад сона.

Дикка се кьона хилар — 32 шу даьнна. дика унахцIена хилар, дика тешал деш йола гIулакха тIара, тIема, партийни характеристикаш хьоа а ца еш, са боккха безам ба ЦIеча Эскара кадрашка виса, шоазткъе ялхлагIча шера сентябрь чакхболаш со запасе вохийташ дIаваьккхар, сухопутни эскара дошлой доакъошна моттигаш яц аьнна. Аз сайга хетт: сона, геттара унахцIена волча, тIом бара опыт йолча, тIема знанеш йолча, сай вахаре эскаре гIулакх дара професси хержача» кадрови эпсара цун мугIарашка моттиг «хIана» яц? аьнна. ЦIеча Эскара мугIарашкара дIаваккхар сона вахарен валарен дош да. Нийса йий-теш иштта йола решени? Иштта хила доагIий теш вай эскара кадраццара паччахьалкхен гIулакх? Сона дагадоагIа кадраш дIанийсъярах Iа аьнна дешаш, сайца нийса доаца гIулакх леладу аьнна а хет сона. Со къавелча, инвалид хилча е кхыча бахьанца эскарера мукъабовлийтача эпсарех ва, цудухьа кхы а новкъагIа хет сона сайна тIаэтта хьал.

Сона хетачогIа, цхьаболча кадрови болхлой оагIонгахьара сайца леладеча гIулакха бахьан хет сона со нохчо хилар. Кхыдола бахьан дац. Сона хов гитлеровций идеологе принципаш хинна биологически принципаш, расовий гIамала принципаш вай идеологена хийра долга. Фронта хьалхарча позицешка низкъала моттигаш тIаьттача хана ваха а доцаш, вала моастагIчунца тIом бе са дог урауттадора вай бакъ-долча гIуланхо, вай Котало. Духхьала цох болча тешамо шекводцача воакхар со эггара чоалхане хьал тIаэттача а.

Генералиссимусага дахьийтача рапортаца да кхы цхьаькха цхьа документ а. Из дола хIама ца эшшаш шовзткъе пхиъ бIу да — бIарчча зама. Тахан вай Даьхен сий долча къонгех цаI волча сага куц-сибат меттаьттаде, цу унзарча тIем тIа Сийлахь-йоккха Котало яккхарга бодача новкъа цун тIеххьарча деношка нийсденна кхераме

йир моастагIчоа, майра маневр а я, оборона тIара ваьккхар моастагIа, ведда водача цунна тIакхуш хилар. ТIатаIаш йолча подразделенеша беш бола низ доа ца луш, моастагIа техника а йита, малхбузехьа дIавахар.

ДIаводача моастагIчоа тIехьа тIакхуш нов. ВИСАИТОВА команда ещ йолча полко 70 километр никъ баьб. Эльба яхача додача хи тIа а кхаьчай, цига Эльба хи-

Шуга кхайк со, новкъост Генералиссимус, аз сай вахара сакхетаме дола дийтта шу ала хIама доацаш даьккхача ЦIеча Эскара сий долча эпсарий дезале се юхакхачийтар чIоагIа тешаш хьогара дехаш.

Гварде подполковник
М. ВИСАИТОВ.

Рапорт Сталинга дIакхачанзар. Рапорта аьрдига саьн тIа зула дог доаца, дикка грамотни йсаца цун тешамеча соратника резолюци язъяьй:

«Нийса дIаваьккхав, парте тешам боабаьб, академера дIаваьккхав, хIаьта Герзашцара Низаш кIезигдеш хилар бахьан долаш эскаре пайда аца йиш яц.

С. БУДЕННЫЙ.
4.11.46.

Цкъаза ма тамаше отт вахар. Диъ шу хьалха цу Семен Михайловича шовзткъе кхоалагIча шера Ростова юхе ткъаь бархI шу даьннача капитанага Мовлид Висаитовга тийша команда е дIа маелари 255-гIа къаьстта йола Нохч-ГIалгIай дошлой полк.

— Со иштта сий дара хIанз а геттара къона ва. Штаба начальник волаш аз болх бу беррига ши бутт мара а баи. — аьнна полк хьаэца тиганзар эпсара.

Маршала дош тIеххьара оалаш приказа хьисапе аьнна а дар:

— Хьо вовзаш ва кхералургвоаца а талантливи а командир хиларах тарра. Полк дIаэца!

Сталина цIерагIа дахьийтача рапорта тIа цхьа дош аьнна хьоадензар Висаитова шийна тIем тIа карагIдаьннараш: Советски Союза Турпала цIи яла ше оттаваь хилар, шийна «Легион чести» яха американски орден ялар. Цхьан дешаца аьлча лоамаро ва-кх! Из дерригa а хинна дIадаха хIама лаьрхIар цо. Цунна дагадаьллар хIаьта шийна тIаэттар дар. Из оалаш махиллара, эскарах са доаллаш цун тIехк яр, ше цунна эшаш хеташ вар, бакъда, цхьаннена эшаш хиннад цунна духьалара «дош» оттадар. академи чакхъяккха массехк бутт мара ца бисача хана из цу чура «гражданке» араваккхар а.

Гварде подполковника Висаитов цу личии дела тIа

дараш а даькъала дараш а хьалхашка доаладар духьа цун совгIаташ тийннача листа тIа е мугIараш доаладу аз:

1945 шера 27 апреле денз нов. Висаитова команда еш хинна полк чIоагIа тIом бара средствашца дивизе авангарде хиннай, АЛИМБОМЮЛЕ — АЛЬТБРЕХСТАЛЬ яхача моттигера моастагIчун оборона йохае. ХАММЕЛЬШПРИНГ, гор. РАЙНСБЕРГ хьалаца, Эльба яхача хи тIа яла дехкар а долаш.

Хьун ушалаши йолча, Iамашта юкъерча готтача моттиге, полк йоагIартйолча новкъа бIарчча профиль йолча окопех латта. танкашта духьалара ораш даьха, хьу а кхыйола хIамаш а уттаяь. девизе авангард соцае оборона лаьцар моастагIчо. Дивизе танкайн йоккхийча топийн полкаша хьал а лоацаш нов. ВИСАИТОВА команда еча полко йохайир оборона, йохайир геттара чIоагIъяь хинна моастагIчун пехотни полк, ведда водача моастагIчоа кхетаме тIаккхуаш хилар, хьалхе а цо кийчъяь хиннача моттигашка из чIоагI а ца волийташ.

Хьун ушалаши йолча моттиге иикъала, хала тIом а баь, полко хьал-кхаь ХАММЕЛЬШПРИНГ, гор. ТЕМПЛИНЕ лораеш хиннача моастагIчун фланген тылен яьлар. Новкъа шийна духьал нийслу чIоагIаленаш йоха а еш, дIахо тIом беш нов. ВИСАИТОВА хьинаре а майра а соцадир РАЙСБЕРГ яха город хьайоаккхилга. Полка подразделенеш сиха города гобаьккха обо- города гоьбаьккха оборона лаца гIийртача моастагIчоа хичнар фуд довза ха ца луш полк города чухеккар нов. ВИСАИТОВА. Иштта маькара а майра а тIом бара решени нов. ВИСАИТОВА йир бахьан долаш нах кIезига боабайташ город Райнсберг хьаьккхар.

Города Райнсберг районе моастагIчо резерв лийтар — танкаша хьал а лоацаш шин батальонал совгIа нах, полко контратака йир Моастагiчо еш йола чIоагIа контратакаш йохаелга вIаштIехьдаьккхар нов. ВИСАИТОВА цар нахи техникен хIалак а еш, шийна хьалхашка оттадаь декхар кхоачащдеш, дIахо тIом бир полко, атака

намалхбузерча оагIорахьа оборона лаьцача англо-американски эскарца эггара хьалха вIашагIа а кхийттар. Геттара дика тIом барах полка личии состава Лакхехьарча Керттерча Командоване дналза баркал кхайкадир.

1945 шера 27 апреле денз 3-ча майга кхаччалца йолча хана тIом беш 160 — 170 километр никъ баьб нов. ВИСАИТОВА команда еча полко. Йохаяьй моастагIчун пиъ пехотни полк, город РАЙНСБЕРГ а 50-нега кхоачаш нах баха моттигаш а хьаьъхай. Хьакаравоалаваьв моастагIчун 3500 салтеи эпсари, вийнав 600-нега кхоачаш моастагIчун салтеи эпсари. Хьалаьца трофеяш я: 60 йоккха топ, 15 бронетранспортер, 5 зенитни йоккха топ, 2 шоаш лела йоккха топ, 40 пулемет, 25 миномет, 450 автомашин, 200 мотоцикл, 7 машиннаькъа эшелон.

Майра а къонахчал долаш а хиларах, тIема хала хьалашка полк говза леладарах нов. ВИСАИТОВ СОВЕТСКИ СОЮЗА ТУРПАЛ яха цIи йоагIаш ва.

6-ча гвардейски дошлой Гродненски дивизе командир гварде инарал-майор П. БРИКЕЛЬ.

1945 шера 3 май.

СОВЕТСКИ СОЮЗА ТУРПАЛА цIи яла воагIаш ва.

3-ча гвардейски дошлой Гродненски ЦIеча Байрахка корпуса командир гварде инарал-лейтенант Н. Осликовский.

Ленина орден.

Фронта тIема Совета заключени 2-ча Белорусски фронта эскара командующи Советски Союза маршал (Рокоссовский).

2-ча Белорусски фронта член инарал-лейтенант (Н. Субботин).

1945 ш 31 май.

Теркалбелаш деза читателаш, предложени тIеххьара мугIа «3 эзарнега кхоачаш советски гражданаш, 500-нега кхоачаш плен бига салтий лоал оттабаьчара мукъабаьхаб».

Из яхилга да боабечара 3500 саг мукъаваьккхар. Царна тахан а тIехьа вицвеннавац, шоаш мукъабаьхар, баркал йоах цунна.

ХIана, из Турпала цIи яла оттавеш кулг яздаьд тIом беча хана Висаитов бIаргавайнача наха — дивизе командира, корпуса командира. Из дош лохденнад тIеххьарча дистанце — 2-ча Белорусси фронта командующи Советски Союза маршал Рокоссовский волча кхаьчача.

Цунна из цIи яла оттавара каьхат цун истола тIа кхаьчача, къайлагIа тIавахача смершевеца дагадохийтад: «Константин Константинович, теркам тIабахийталахь пхелагIча графана — нохчо. Да раьза хургвац» аьнна. Иштта хинна хила доагIа из.

Командующи шийна хьалхашка денача гIуланха доагIар де безам болаш хинна хила а мег — цунна хьалхашка оттаваьр визза вола турпал вар, бакъда, хетаргахьа, цунна цу минута дагадена хила мег ше а цхьан хана сталински репрессеш техха хилар, тIаккха кулг аьгад гIорваьннача полководца... Ма новкъа да-кх цкъаза къонахчал дола нах а кхералуш хилар.

...Тахан а — ерригa общество эргайоаккхача хана. ХIаьта къаьстта цу революционни талгIе тIа ирденнад мехкара къамашта юкъера гIулакхаш. Сов дукха хьахиннаб хьал толхаде, цIер тIа даьтта тIамохкаде безам бараш.

Лакхехьарча Совето духьале ца еш кийчъяц цаI шоллагIчоа тIехьа акташ, Конституцена юкъехахьац эггара цIенхаштта дола хувцамаш. Цкъаза ах бийса яьнначул тIехьагIа а лоац вай парламента заседанера Центральни телевидене дахьаш дола хIара дош. Вай юкъара цIа бахьан, цхьан дезале цхьатарра бокъо а доттагIал а долаш хилара тIехь дог лазаш дувц дукханеша.

Гой ераш да депутата С. Авторханова дешаш:

— Шун хьаькъалга кхайк со. Уйла ел оаш репрессированни халкъий проблема, дIа мататта из, цун маIанга хьажа гIорта. Аз дог доах шун хьаькъале а нийсхонца а из къоастаярга. Сай аргIана аз юкъейоалаю е предложенеш. Конституцена духьал, социализмана духьал хиларах тарра, вандализма акташ хиларах тарра репрессированни халкъий хьакъехьара СССР Лакхехьарча Совета Президиума деррига Указаш харцахьа лархIа.

Гой юххера а хьахиннад тахан исторически лархIа мегаргдола документ. Из доккха дац ший боарамга диллача, бакъда ма доаккха да цун маIан! Цу документо цIаккха кхы хургдоацаш тIехьаIодоаккх сталински геноцида сий доаца махьар, миллионаш болча наьха нийсхонах бола тешам метта а оттабу — «Дахачара дохадаь дахийтача халкъашта духьалара репрессивни акташ законагIа йоацаш а зуламе а лархIарахи цар бокъонаш Iалашъярахи йола» Советски Социалистически Республикай Союза Лакхехьарча Совета Декларации.

Са бе доал дукха ха йоацаш арахийца «Советски Союза турпалаш» яха двухтомник. Цун оагIонешка хьожаш сона цу вай Даймехка къонахчал долча наьха юхьмараш, цу турпалашта юкъе бокъо а йолаш моттиг лаца йоагIаш ва Мовлид Алероевич Висаитов.

Мел даькъала гIулакх хургда цох — турпала доагIар дIадалар! Ловча хилда из дукха шераш даьнначул тIехьа. Ловча хилда из венначул тIехьагIа

«Советский воин» яха журнал. 1990 ш. № 5.

Дикача нахах

КЕРТТЕРА ГIУЛАКХ

«ДIабахача бетта Малгобекски бурув деттара балхий управленеь чуйоагIача коллективашта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхара моттиг яьккхай Гандалоев Шарпуддина Мухьмад кертте латтача № 952 йолча буровой бригадас. План 568 метр йолаш, 1078 метр кIоарга бурув техад цар. шоай декхар 209 процент кхоачаш а деш».

Иштта хоам бир сога мехкдаьттахойи газовникий городе командировке волаш. Цигта дагадехар сона массехк шу хьалха хиннар. ХIанз санна цу хана а УБР начальника С. А. Темираева кабинете нийсвелар со.

— Хьажал, цхьан буровойгара дIанийкхача юхейнсараш шоай декхарех лоархIаю, — йоах начальника.— Из бахьан долаш паччахьалкхен планаш кхоачаш ца еш йисай управлене коллектив. Цу буровойна керте латт М. Ш. Гандалоев.

— Долче, кулгалхо ледара ва-кх, — аьлар аз.

— Иштта ма ала Iа, — раьза хиланзар С. А. Темираев. — Мухьмад «тIах» аьнна кIант ва. Цхьабакъда, цун бехкагIа а доацаш, авари хиннай — бурув хаьдад. Инструмент хьалъаца ца могаш боккха бала оз оаха Гайна-гаьза бакъахьа даргда гIулакх. тIаккха ховргда хьона Гандалоев хьинаре саг волга.

Начальника ахар бакъдеш дар дIахо хиннар. Буровой тоайича сихха хьалхаяла йолаелар бригада, план тIеххоачашъеш чакхдаьккхар цо шу. ТIаккха кхетадир аз С. А. Темираева дешай маIан.

Эггара хьалха буровой Мухьмад вера Грознера мехкдаьтта техникум чакхъяьккхачул тIехьагIа. Бурувтохачун гIонча волаш кхоалагIча разрядагIа къахьийгар цо. Цигара Советски Эскара мугIарашка вахар.

Эскарера цIавена зIамига саг безаме тIайийцар УБР коллективо. Юххьанца бурувтохачун гIонча, тIаккха бурувтохархо, юххера буровой начальник хилар цох. Болх беше а, Грозненски мехкдаьтта институте деша эттар из. ХIанз йиълагIа курс чакхйоаккхаш ва Гандалоев.

— Ер са вахаре кхоалагIа буровой я, — йоах Мухьмада Хьалхарчо, № 949 йолчо, мехкдаьтта делар. Дийнахьен буси — 100 тонн! Иштта беркат даьлар ази са новкъосташей массехк шера баьча балхах. ШоллагIъяр, № 948 яр, дIаяккха йийзар — мехкдаьтта корадинзар цигара. Ховргда-кх кердачо фу «оал». ХIанзарчоа цу хьакъехьа хаьдда дала жоп долаш вац со.

ВорхI шу — иштта я Мухьмада партийни стаж. Тахан санна дагадоагIа цунна ше КПСС мугIарашка дIаийца деноша. Шийна рекомендацеш еннача новкъостий тешам бакъбе гIерташ хьавенав из цу хана денз. Цудухьа хержав из УБР парткома а профкома а членалла. цудухьа еннай цунна «ШийтталагIча пятилетка ударник» яха знак. цудухьа шоай хьехамча лоархI цох къонача бурувдеттараша.

КIезига дувц Мухьмада ший вахара наькъах. Лакхе яздаьчох дукхагIдар цун кулгалхой багара хьадоагIаш ва. Цхьабакъда, шийна болх беча нахах эггара дIайхагIдола дешаш йоах кулгалхочо. Цо лоархIаши снйдеши ба бурувтохархой Аушев Ахьмад. Колосовский Александр, цар гIончий Гулаев Iалихани Зязиков Идриси, кхыбараш.

Мухьмада дукха дувц социалистически яхьах. Цунга хаьттача, болх тоабара чIоагIа эшаш я из. ХIанз цун коллективо яхь лелаю Садаев Руслана кулгалдеча № 935 йолча Буровой бригадаца. Таханарчоа хьалха ва Мухьмад, кхоана дерригa хувцагIа а мег.

— Оаха низ кхобергбац хьалхле дIа ца хепара, — вел Мухьмад. — Цхьабакъда, хьанна хов уж кадайгIа хуле а?

Гандалоев керте латта буровой хозача моттиге — Оалхой-Юрта (КБАССР) гаьна йоаццаш латт. Дог делаш дIадоладу цо укхаза хIара балха ди. Боккхача къахьегамах хьалдиза хул из. Долче, ший вахаре керттера гIулакх корадаьд Мухьмада.

М. ЭРЗИЕВ.

30—40-ча шерашка а 50-гIа шераш долалуш а лийцача наха реабилитаци яра хьакъехьа

(ДIахододар. Долалур 3, 13, 15, 22, 24 февралеи, 1, 3, 6, 8, 10, 13, 15 мартеи, 3, 5, 10, 14, 19 апрелеи арадаьннача газеташ тIа).

Дашаев Бага, 1922 шера Итум-Калински района Мужпары яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Мужпары яхача хуторе ваьхав, 5 шу суд яьй.

Алиев Джапар Умарович, 1907 шера Шаройски района Химой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Химой яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Шаaев Боча, 1884 шера Итум-Калински района Энт-Кали яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Энт-Кали яхача хуторе ваьхав 5 шу суд яьй.

Бачигов Усман, 1900 шера Веденски района Белгатой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Белгатой яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Насуханов Шамсудин Насуханович, 1906 шера Веденски района Дарго яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, НСШ дешара даькъа заведующи, Дарго яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Мизаев Магомед Мизаевич, 1914 шера Шаройски района Хакмадой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Хакмадой яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Додов Муни Зайнутдин, 1911 шера Пседахски района Пседах яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Пседах яхача юрта ваьхав, 3 шу суд яьй.

Джандаров Исраила Салман, 1918 шера Ачалукски района Долакха-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Долакха-Юрта ваьхав, 3 шу суд яьй.

Харсиев Верди Бачо, 1866 шера Назрановски района БурокIала ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, колхозхо, Ахки-Юрта ваьхав, топаш техай.

Беркенхоев ТIоха МурцъIал, 1870 шера Пригородни района Бардобас яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, колхозхо, Онгушта ваьхав, топаш техай.

Дзауров Эстемира Хоасбот-Хьажа, 1858 шера Пригородни района Хуни яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, единоличник, Хуни яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Бадиев Iаьли ИбраьхIим, 1878 шера Галашка ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, колхозхо, Ахки-Юрта ваьхав, топаш техай.

Барахоев - Чемурзиев Элмарза Оарцхо, 1887 шера Назрановски района Долакха-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, колхозхо, Долакха-Юрта ваьхав, топаш техай.

Мамед Сатар Заде, 1899 шера Иран, г. Сарабе ваьв, иранец, парте хиннавац, столове лоточник, г. Грозне ваьхав; СССР доазол аравоаккхаш суд яьй.

Зайнал Хамдул Заде, 1900 шера Иран, г. Сарабе ваьв, иранец, парте хиннавац, Гудермес станце болх беш а вахаш а хиннав, СССР доазол аравоаккхаш суд яьй.

Мамедов Курбан, 1892 шера Иран, Мишкинжи яхача юрта ваьв, иранец, парте хиннавац, Грозный станце болх беш а вахаш а хиннав, СССР доазол аравоаккхаш суд яьй.

Комов Иван Афанасьевич, 1896 шера Моздокски района Луковски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, «Малгобекнефть» кочегар, Малгобек яхача поселке ваьхав, 5 шу суд яьй.

Пыльцын Иван Леонтьевич, 1887 шера Наурски района Мекенски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, Червленни станце наькъа обходчик волаш болх беш а вахаш а хиннав, топаш техай.

Максимов Ворис Михайлович, 1905 шера г. ДонатIерча-Ростове ваьв, эрсе, парте хиннавац, 2-ча крекинг завода инженер, г. Грозне ваьхав, 5 шу суд яьй.

Садык-Азим - Оглы, из **Азим-Садык-Оглы**, 1894 шера Иран, Разлых яхача юрта ваьв, иранец, парте хиннавац, химзавода кочегар, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Чибисов Юрий Николаевич, 1909 шера Закавказски машиннаькъа Кюрдарнир станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, паровозни депо инженер, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Чибисов Юрий Николаевич, 1909 шера Закавказски машиннаькъа Кюрдарнир станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, паровозни депо инженер, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Сурба - Дунаева Анна Семеновна, 1915 шера КНР, г. Харбине яьй, эрсе, парте хиннаяц, вагонни участка делопроизводитель, г. Грозне яьй, топаш техай.

Дунаев Николай Семенович, 1910 шера г. Харбине ваьв, эрсе, парте хиннавац, вагонни расцепщик, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Дунаев Семен Иванович, 1876 шера Саратовски области Кириловка яхача юрта ваьв, эрсе, парте хиннавац, машиннаькъа стрелочник, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Попроцкая - Ермолаева София Федоровна, 1905 шера Грозненски области Демидовщина яхача юрта яьй, эрсе, парте хиннаяц, цIенхана, г. Грозне яьхай, 10 шу суд яьй.

Азизов Мишало, из **Ашалаа** Азиз-Оглы, 1911 шера Иран, г. Ардобиле ваьв, иранец, парте хиннавац, грузчик, г. Грозне ваьхав, 10 шу суд яьй.

Томашевский Феликс Францевич, 1904 шера Шепетовски области Местечко яхача юрта ваьв, поляк, парте хиннавац, 7-ча наькъа дистанци печник, г. Гудермесе ваьхав, 10 шу суд яьй.

Попандопуло Иван Стилианович, 1891 шера Турци, Хакакса яхача юрта ваьв, грек, парте хиннавац, «Пищепром» артела технорук, г. Грозне ваьхав, топаш техай.

Гаас Георгий Адамович, 1893 шера г. Махачкале ваьв, немец, парте хиннавац, «Грознефта» механик, г. Грозне ваьхав, 3 шу суд яьй.

Гайнц Генрих Филиппович, 1878 шера Саратовски области Новоскатовка яхача юрта ваьв, немец, парте хиннавац, болх беш хиннавац, г. Грозне ваьхав, 5 шу суд яьй.

Егорочкин Николай Панкратович, 1894 шера Червленни станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, кIувсий изделеш еча фабрика экспедитор, г. Грозне ваьхав, 3 шу суд яьй.

Адамов Косум, 1910 шера Шалински района Шали яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Шали яхача юрта ваьхав, 3 шу суд яьй.

Хатуев Шаур, 1888 шера Веденски района Бени яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Веденски района Бени яхача хуторе ваьхав, 3 шу суд яьй.

Сулумханов Урзулу, 1890 шера Веденски района Бени яхача хуторе ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Веденски района Бени яхача хуторе ваьхав, 3 шу суд яьй.

Батукаев Мадар, 1882 шера Шали яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Шали яхача юрта ваьхав 3 шу суд яьй.

Ибрагимов Минкаил, 1879 шера Шалински района Сержень-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Сержень-Юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Хакимов Темир-Али, 1870 шера Шалински района Сержень-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Сержень-Юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Джабаров Абдул - Решид, 1878 шера Шалински района Сержень-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Сержень-Юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Тарамов Тепка, 1874 шера Шалински района Сержень-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Сержень-Юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Бетильгиреев Абдул-Межид, 1867 шера Шали яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Шали яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Мельтик - Хаджиев Сайдум-Али, 1860 шера Сержень-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Сержень-Юрта ваьхав, 2 шу суд яьй.

Батманов Василий Григорьевич, 1867 шера Сунженски района Михайловски станице ваьв, эрсе, парте хиннавац, коммунальни отдела садовник, Сунженски района Назаркино яхача поселке ваьхав, топаш техай.

Абаев Берс Магомедович, 1903 шера Надтеречни района Ногай-Мирза-Юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, Малгобекски мехкдаьтта промысла болхло, г. Малгобеке ваьхав, топаш техай.

Газимагомаев Ибрагим, 1904 шера Гудермесски района Майртуп яхача юрта ваьв, нохчо, ВКП(б) член, Райосовнахима секретарь, г. Гудермесе ваьхав, топаш техай.

Темуркаев Бунуха Керим, 1872 шера Галашкински района Семиогоч яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Семиогоч яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Габаев Увейс, 1920 шера Ножай-Юртовски района Беной яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Беной яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Темуркиев Батала ИбраьхIим, 1890 шера Галашкински района Семиогоч яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Семиогоч яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Темуркиев Батала Iумар, 1907 шера Цорски с/с Бетты яхача хуторе ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, школа завхоз, Семиогоч яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Долгиев Зерми РаIас, 1885 шера Назрановски района Долакха-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, единоличник, Долакха-Юрта ваьхав, топаш техай.

Манкиев Пеци Асламбик, 1870 шера Назрановски района Долакха-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, единоличник, Долакха-Юрта ваьхав, топаш техай.

Манкиев Чоака Керим, 1883 шера Назрановски района Долакха-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, единоличник, Долакха - Юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Манкиев Таши Терсбот, 1880 шера Назрановски района Долакха-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, единоличник, Долакха-Юрта ваьхав, 3 шу суд яьй.

Темурзиев Мухьмада Идик, 1875 шера Назрановски района Долакха-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, единоличник, Долакха-Юрта ваьхав, 3 шу суд яьй.

Шакриев Гонча Шахмаджи, 1870 шера Назрановски района Долакха - Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, единоличник, Долакха-Юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Шауханов Гончо Хамарза, 1870 шера Назрановски района Долакха-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, единоличник, Долакха-Юрта ваьхав, топаш техай.

Кодзоев Веги ТIой, 1875 шера Ачалукски района ТIой-Юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, единоличник, ТIой-Юрта ваьхав, топаш техай.

Бетигов Аюб Бетигович, 1889 шера Итум-Кале яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Итум-Кале яхача юрта ваьхав, 10 шу суд яьй.

Коригов Алхаста Идрис, 1842 шера Сунженски района Нестеровски станице ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Ахкин-Юрта ваьхав, топаш техай.

Цамараев Куку, 1886 шера Шалински района Новые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Новые Атаги яхача юрта ваьхав, 8 шу суд яьй.

Ибрагимов Даша, 1902 шера Шалински района Новые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, единоличник, Новые Атаги яхача юрта ваьхав, 8 шу суд яьй.

Арсамирзоев Ваша, 1855 шера Новые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Новые Атаги яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Эсамбиев Алаудин, 1883 шера Шалински района Новые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Новые Атаги яхача юрта ваьхав, 8 шу суд яьй.

Ибрагимов Альви, 1890 шера Шалински района Новые Атаги яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, артела член, Новые Атаги яхача юрта ваьхав, 8 шу суд яьй.

Бузуртанов Льяна Осман, 1880 шера Семиогоч яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, колхозхо, Семиогоч яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Бузуртанов Товмарза Юнус, 1909 шера Семиогоч яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, колхозхо, Семиогоч яхача юрта ваьхав, 3 шу суд яьй.

Темуркаев Батала ИбраьхIим, 1891 шера Семиогоч яхача юрта ваьв, гIалгIа, парте хиннавац, колхозхо, Семиогоч яхача юрта ваьхав, 5 шу суд яьй.

Мозговой Тимофей Дмитриевич, 1902 шера г. Грозне ваьв, эрсе, парте хиннавац, 138-ча къаьсттача батальона командира заместитель, Ленинградски тIема округе ваьхав, 10 шу суд яьй.

Некдаров Идрис, 1879 шера Лохара Наур яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Лохара Наур яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Тутуев Ганб, 1875 шера Веденски района Эрсеной яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, колхозхо, Эрсеной яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Магомаев Хаси, 1886 шера Шаройски района Хакмадой яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Атаги яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Алиев Имран, 1909 шера Веденски района Таузен яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Таузен яхача юрта ваьхав, топаш техай.

Джабраилов Магомед, 1910 шера Веденски района Таузен яхача юрта ваьв, нохчо, парте хиннавац, болх беш хиннавац, Таузен яхача юрта ваьхав, топаш техай.

(ДIахододар хургда).

Ираз дола берал

Массаза санна гIар-тата да пионерийи дешархойи Двореце чуваьлча хьахозаш.

Цхьабараш маьчеш хувцаш, вожаш кочамашта бустам боаккхаш, хIаьта цхьаькхаш шоайла дага а бувлаш, кизга чу хьежаш репетици еш бар.

ХIаьта юстара а баьнна, берашта бIара а хьежаш, борд-бордагIа бела а къежаш дай-нуаной латтар.

ДIатехкача гучадаьлар карарча шера 21—22 апреле Двореца 50 шу дузаш цIей дезде кийчлуш бераш а Двореца ерригa коллектив а хилар.

Хьанна дагадар цхьан хана вайнаьха литературеи поэзии езарий клуб хургьяьлча. Из клуб Двореце вайнаьха меттала хьайнилла я.

Клуба кулгалхо волча Бичуркаев Iарбе поэзи езаш дола бераш вIашагIа а теха, «Радуга» яхача журналаца бувзам а лелабеш, бу из болх. Бераша Двореца лаьца стихаш язъяьй. Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни артиста Айдамиров СаIида кулгал а деш, вайнаьха пандар Iомабеш йолча кружока доакъашхой Двореца 50 шу дузаш цIей деэдеча шоай концертни программа кийчъеш ба. Цу кружока юкъе воагIаш ва ткъо саг.

Царца яхь а лаьца кийчлуш ба дахчан пандар Iомабеш бараш. Берашта из Iомабеш волча Тембулатов Камалдина йоах:

— Вай къаман ашарий оаз езаялийта безам ба са вайнаьха берашта, «Даймохк» яхача вокальни группана кулгалду аз.

Кружокий кулгалхой йоккха проблема а хинна дIаэттай массадолча вайнаьха берашта боаггIача тайпара цIена вайнаьха мотт ца хар. Цудухьа царна чIоаггIа низкъала да вайнаьха культура, традици, оамал йовза.

Худаев Майрбека вIашагIъеллача вайнаьха халхар Iомадеча «Ловзар» яхача ансамбла юкъе кхыча къамех дола бераш а дакъа лоацаш да. Из чIоагIа лоархIаме да. Тайп-тайпарча къамех дола бераш цхьана хиларал совгIа, цар къаман культура, традици, мотт бовза таро хул. Цунца цхьана чIоагIлу царна юкъера интернациональни бувзам а.

Массайолча оагIорахьа берашта кхетам луш, барттайна, коллектив я пионерийн дешархойи Двореца коллектив. Из бIарчча берий республика я. Цунна кулгалдеш ший парламент я — Двореца совет. Вай хьалха маалларa, цу республика гражданаш художникаш, музыканташ, иллиалархой, халхархой ба. Цар тамашийна кхолламаш ду.

Традиционни а хинна хьадоагIаш гIулакх да пионерий Двореца деш дар. Мехка машар латтача хана а дIадахача тIема шерашка а сецаяц пионерий оазаш. Бераш массаза а хиннад бокъкхагIчарна улув цар самукъадоаккхаш, цар гIулакх деш.

Масала, 1942 шера г. Грознена моастагIчун кхерам тIаэттача хана, юстара яцар Двореца пионерий отрядаш. Цар вIашагIъеллар бIухошта гIулакх дергдола художественни самодеятельноста бригада. 1942 шера 25 августа ВЛКСМ Нохч-ГIалгIай обкома социамца вIашагIъеллар из бригада. Цун доакъашхой дукхагIа дараш тIемахой бераш дар.

Шоай эггара хьалхара концерт цар оттадир г. Грознена гонахьа оборонительни сооруженеш еш болча гIишлонхошта.

Художественни самодеятельноста бригада юкъе дакъа лоацаш хиннача Остапенко Нинайна, № 1 йолча школа 6 классерча дешархочунна, Семенова Томайна, Демин Валентинайна Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиумо Сийлен грамоташ елар.

Пионерий Дворецаца бувзам лоаттабеш ба цхьан хана цун кружокашка дакъа лоацаш хинна пионераш. Уж цхьацланахьа бекъабаннабале а, царна дицлац шоай берал. Масала, Мещерекова Татьяна Владимировнас дувц:

— Со дийна мел йолча хана сона йицлургъяц пионерий Двореце се кружокашка дакъа лоацаш хинна ха. Из иразе ха яр.

ХIаьта, Г. Новиковас язду:

— Къонал массаза а хиннай хоза. ВорхI е пхийтта шу из даьнна вале а, эстетически безам лакхлуш, совбоалац из вале, ираз долаш саг ва из. Цул совгIа, пионерий Двореце дикача хьехархочо кулгалдеча «Берал» яхача образцови ансамбле дакъа лоацаш хинна саг кхы тIа а ираз долаш ва, хIана аьлча, из воккха хинначул тIехьагIа цунна дагайохаргья ший вахаре эггара хозагIа йола ха.

Лакха профессиональни опыт йолча хьехархоша хьинар а говзал а кхо ца еш къахьег берашта кхетам луча.

ХIаьта а берий даьца-ноаноша къоастаяьй Алисова Алевтина Романовна.

Нохч-ГIалгIай республика пионерийи дешархойи Дворец берашта шоллагIа цIа а хинна дIаэттад. Уж вIашагIкхетаргба шоай эггара хьамсарах долча деношка. Уж денош да В. И. Ленин ваь 120 шу дузаш дола апрела 22 ди, хIаьта пионерий Двореца 50 шу дуза ди.

Т. МАЛЬСАГОВА.

СУРТАШ ТIА: Двореце занятеш йолча хана.

Нийсхо меттаоттае еза

(Цхьан статьяс яйта уйлаш)

Сталина Iаьдал бе деллача хана денз цунгара эггара а доккхагIа зулам даьннарех цаI да гIалгIай къам. Октябрьски революци котъяьнначул тIехьагIа из йохае тIемца гIайттача белогвардейцашта, цхьа саг санна, берригаш а майра духьала эйттар гIалгIай Советий Iаьдал лораде, са ца кходеш моастагIчох летар. Дукха гIалгIай боабир цу тIем тIа, йоагайир, йохайир гIалгIай юрташ.

ЦIеча эскарца цхьана гIалгIай партизанаша эшадир хIаьта Советий Iаьдала боккха кхерам тIатесса, герзаца тоаденна хинна инарала Деникина эскар.

Революци котъялар бахьан долаш гIалгIай къахьегамхошка юхакхаьчар паччахьа Iаьдало 1850-гIа шераш кхоачалуш—1860-гIа шераш долалуш шийна мутIахьа болча казакашта дIаденна хинна гIалгIай эггара дикагIдола лаьтта, эггара къаьнара юрташ Онгаште, Шолхе, Аьхкий-Юрт, Товзан-Юхе, Алхасте. Из доккха хIама дар готбаь, геттара кIезига лаьтта долаш баьхкача гIалгIай къахьегамхошта.

Иштта паччахьа Iаьдало гIалгIашкара низагIа юрташ дIа а йоахаш, баха ховшабаь хинна казакаш ба Грачевеи Халинеи укх шера пхелагIча марте арадаьннача «Правда» газета тIа бувца. Пригородни районе баьха бола, цига 70 шера бахаш хиннаб яха казакаш. Россе лаьтта доацаш санна, геттара къе долча гIалгIай лаьттах дикагIдола дакъа дIалаьца уж бахар хьоадац цу тIа араяьннача «Кунакаша массаза барт лохаргба» яхача шоай статья тIа цу авторашa. Уж дIабахийтарах къахеташ дувц, хIаьта казакаш иштта гIалгIай юрташка баха ховшабалехьа цига гIалгIай вIалла баьха а бац, йоах.

Из санна харц дувц цар Зовра-Ков яхаш хиннача гIалгIай юрта хIанзара город Орджоникидзе хIирий хиннай, цига гIалгIай баьхабац, яхаш а. Уж исторически харц хIамаш «Правда» санна долча, дунен тIа цIи хезача газета меттел районни газета корреспонденташа дувцар а эхь да.

Нагахьа санна уж вай ювца моттигаш гIалгIай хинна хиларах шекволчоа деша шортта исторически литература долаш да.

Бакъда, цхьаькха да белгалдаккха доагIаш: хIанз вай мехка дIайолаенна революционни перестройка ца езачо, Сталина советски наха тIаоттабаь хинна бала нийса хетачо мара дувцаргдола хIамаш дац цу статьян авторашa яздер. Из бала хIанз а тIехьа тIера баланза болча гIалгIаех къа ца хетарал совгIа, шоай доаца лаьтта дIадехаш ба гIалгIай яхаш мехка хьалхашка меттел, дуненна хьалхашка а уж бехке бу статьян авторашa.

«Правда» газета корреспонденташ хиллал бола нах Iовдала ба аьлча нийса хургдац. Уж кхеташ нах ба. Бакъда, шовзткъе пхийтта шу хьалха хаьтта — аьнна хIама доацаш Сталина ший лоIамагIа дIаьккха хинна шоай автономи тахан Советий Iаьдалга меттаоттае яхаш гIалгIаша ду дехар доходе гIертача хIирий националисташта тIехьа айттаб цу статьян авторашa.

Цу тайппара, гIалгIаша кIезига ха яьккхар Советий Iаьдало шоашта енна шоай автономи а йолаш бахаш. Цул тIехьагIа, Сийлахь-боккха Даймехка тIом лаьттача шерашка дуккха бола гIалгIай кIантий фашисташта духьала тIом беш боллаше а, 1944 шера 23-ча феврале цIаьхха, боанг егIа лувца оакхарий санна, лувцаш шоай цIеношкара ара а боахаш, доахан кхувлача вагонашка бехкаш Казахстане дIабахийтар. ХIаьта гIалгIай шоаш бахачара бохабаь мехкагIа боахаш Сталина аьтта оагIув хиннача Берица цхьан дизза дакъа лоацаш хиннав СССР НКВД комиссар хинна хIире Кабулов. Цу дийнахьа наькъа арабовла ца мога нах топаш етташ боабир, цIи етташ шоаш ухкача а хьагулбеш а боагабир. БIаьхача, шийлача новкъа байнараш лаь тIа Iо а кхувсийташ дIабигар. ДIабугача моттигашка дIакхаьч а ч а хьалхарча шерашка дуккхабараш шелала, моцала, къела байр.

Адамаш даха хайшача хана денз цхьанна а мехка цIаккха ца хинна доккха Iазап тIаоттадир.

Ах бIаь шерал совгIа йолча хана ший къаман бокъо йоацаш хьадоагIача гIалгIай халкъах къахета доагIаш лархIац цар, хIирашка гIелал яхь йоах.

Сталина йохаяь хинна бокъонаш меттаоттае, цо даьча зуламех хьахиннар дIадаккха, тахан нийсо меттаоттае дIадоладаьча хана Грачевеи Халинеи лаьца никъ перестройкана духьала хилар дувца дезаш а дац. Цул совгIа, цхьацца гIелал яхьаш хилар бахьан долаш цхьадолча къамашта юкъе халахетараш дувлача хана, кхыметтел нах боабеш, бIхачара бохабеш довнаш, хулача хана, гIалгIаштен хIираштеи юкъе къоастаде дезаш хIамаш долча хана уж вIашагIлотабе лаьрхIа техай «Кунакаша массаза барт лохаргба» яха статья оалалу. Из даьрача човна тIа тух тассар санна хIама да.

ГIалгIашта бокхха кхаъ хиннабар КПСС ткъоалагIча съезда решенегIа Нохч-ГIалгIай АССР меттаоттаярах. Массавар а шоаш баьхача цIеношка юха а баха ховшаргба аьнна хийттадар. Бакъда, ахаш гаргга бараш хьегIача бисар — хIирашка йисар Пригородни район. 1957 шера денз шоай цIеношка баха ховша йиш йоацаш вай боккхача мехка дагадехача бахаш ба итташ эзараш бола гIалгIай, хIаьта прописка ца ешше а Пригородни районе баха хайшараш цхьаккха бокъо йоацаш хиннаб дукххача шерашка, хIанз болаш а ба.

ГIалгIаша массаза а гIеттадаьд шоай автономи меттаоттаяра дош. Из Сталина дIаьккхача хана денз шоай автономех хьогаш ба гIалгIай. Из хьал массаза хьоаду цунна духьалбараш е из къоастаделга тIехьатеттараш ийшабац. 1934 шера гIалгIай автономи дIаяккхара духьалваьнна парте ГIалгIай обкома хьалхара секретарь Зязиков Идрис вийна дIаваьккхар, дукхха нах лийцар, боабир.

1973 шера январь бетта эггара шийлагIча деношка гIалгIаша Грозне, Ленина цIерагIча майдане вIашагIа кхийтта шоай парте обкомага дехар дир шоай лаьтта, чубаьха цIеной шоашка юхакхачийтара дош парте Централни Комитета хьалхашка оттаде аьнна. ДIа ца болхаш, шелала увзалуш, кхаь дийнахьеи бийсанеи лаьттар, дIадовла яхаш шоашта эскарца кхерам тIатувссаше а. Юххера а хий детташ лелхабир, лийцар. ХIаьта нах вIашагIтехараш, шоаш болча коллективашкара нах цига бахийтараш а бахараш а гIулакха тIара, партера дIабаьхар.

Иштта таIазар дир цхьаккха тайпара общественни порядок толха ца еш, машаре шоай къаман бокъо хьаехаш гIалгIай латтар бахьан долаш. Цул совгIа, гIалгIай харц нах хетачогIа йола уйла йоаржайир, царех тоам боаца хабараш арадаьхар.

Из яр парте ткъоалагIча съезда решенегIа Сталина культличность йохае дIадоладаь гIулакх, юхаэза, командно-административни система лаьтта застойни ха. ДIатоIадир гIалгIаша гIоттадаь из дош. ХIаьта Грозне вена хиннача РСФСР Министрий Совета Председатель Соломенцева харцбир гIалгIай, боккхагIа низ берггболча, дукхагIа бокъо йоацача боахаргболча оттадир Пригородни районе бахача гIалгIай гIулакх. ХIаьта кхы а низкъалагIча даькккхар иштта а хала лаьтта цига бахача наха прописка яра дош.

Уж событеш хинначул тIехьагIа хIирий националисташ гIалгIашта во мел дар тIакхоллар духьа, уж шоаех латийта, тIаккха гIалгIай бехке бар духьа, довнаш дайта, кхыметтел гIалгIайех нах боабайта а болабелар. Масала, иштта массехк моттиг хиннай Мочкъий-Юрта.

1981 шера хIирий националисташа хIирий гIовттабир гIалгIашта духьала цар дIадехар гIалгIай юха а шоаш бахачара бохабаь дIабохийтилга. Иштта гIайттача цар доккха зе дир общественни боахама, производствана, йохайир цхьайола общественни зданеш. Цул тIехьагIа лаьрххIа соцам арабаьккхар СССР Министрий Совето гIалгIашта Пригородни районе цхьаннена а прописка ергйоацаш. Из а дар хIирий экстремисташа цIур белла даь хIама.

Бакъда, нах дог дилла Iеш бацар: цхьаьца болча наха а вIашагIкхийтта а письмош яздора, мехка керттерча органашка, кулгалхошка йохаяь бокъонаш меттаоттаяр дехаш, делегацеш ухийтар. Мел дечох сатувсаргдола хIама хьахилацар.

ГIалгIаша 60 эзар гаргга болча наха кулгаш а яздаь письмо дахьийтар автономи меттаоттаяр дехаш.

Юххера а дIадахача шера сентябрь бетта Грозне, Ленина цIерагIча культура Двореце гIалгIай халкъа шоллагIа съезд хилар. Дворец а цунна гонахьара парк а хьалйиза нах гулбелар цига. Шин дийнахьа дийцар гIалгIай халкъ а, вай мехка моллагIа кхыдола къам а санна, ший автономи йолаш хила деза, 1934 шера Сталина ший лоIамагIа дIаьккха автономи меттаоттае еза яхаш. Цига дукха баьхкабар кхычахьара а нах: Москвера, Ленинградера, кхыча городашкара, лоалахарча республикашкара дуккхача къамех бола нах.

ГIалгIай автономи меттаоттаяр хьаллоацаш къамаьлаш дир дуккхача а къамех болча наха.

ХIаьта укх шера март бетта хьалхарча деношка бархI дийнахьа вIаштта бийсанна а дIа ца йоалаш лаьттар. Назранера гIалгIай халкъа митинг. Цига гулбеннабар кховзткъе итт эзарнел дукхагIа нах. Лоа а увш шийла догIа делхаш бошабешше, митингера нах дIаболхацар. Из митинг гIеттаяр «Правда» газета тIа шоай автономи шоай хиннача лаьтта меттаоттаяр хьадехаш бола гIалгIай харцбеш язъяьча Грачевеи Халинеи «Кунакаша массаза барт лохаргба» яхача статьяс хьоаяь.

Из митинг хьаллоацаш йоккха митингаш хилар Грозне, Ачхой-Мартане, МагIалбике, кхычахьа.

ГIалгIай халкъо догдоах 1934 шера хиннача тайпара доазув а долаш, городе Орджоникидзе столица а йолаш ГIалгIай Советски Социалистически Республика хьахургхиларга, цох теша а теш.

Ю. ЧАХКИЕВ.

Редактор **О. Б. ГАДАБОРШЕВ.**

САЛОIАЧА ДЕНОШКА

ШОАТТА, 21 АПРЕЛЬ

СалоIа городской центр С. М. Кирова цIерагIара парк. 6.00 «Энтузиаст» яха футбольни клуб. 8.00 Ло баккхареи хIама тегареи курсаш.

Кинотеатр «Машиностроитель». 9.00 Книжкаш дезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш хувцар.

В. И. Ленина цIерагIара ДК. 8.00 Ло баккхареи хIама тегареи курсаш. 8.30 Машинаца догам дара курсаш. 12.00 «ЦIагIара медсестра» яха курсаш. 15.00 «Дизайн в быту» яха курсаш. 16.00 Халкъа драматически театр. 17.00 Гитаристий берий кружок. 18.00 Балетни студи. 18.30 Кагирхой халкъа театра спектакль. М. Розовский. «ЦIе уголок».

Н. К. Крупскаяй цIерагIча ДК. 12.00 «Коталон байракхаш» яха кинофестиваль. 14.00 Ло баккхареи хIама тегареи курсаш. 15.00 Машинаца художественни догал дира курсаш. 18.00 «УнахцIено» яха клуб.

С. М. Кирова цIерагIара ДК. 9.00 «Кружевница» яха клуб. 14.00 Игротека. 15.00 Вокально - инструментальни ансамбль.

Химикий ДК. 17.00 Духовой оркестр. «БIаьстанара капель». 18.00 «Радуга» яха халкъа халхара коллектив. 19.00 «Лидер» яха спортклуб.

Просвещене болхлой ЦIа. 12.00 «Романтик» яха книжкаш дезарий цIа. «УльяновгIар цIагIар цIагIа книжка» яха беседа. 14.00 В. И. Ленин ваь 120 дизара хетаь сайре. «Вицлургвоацаш дагахьа внсав». 16.00 Гитаристий ансамбль.

«Красный молот» завода ДК. 15.00 «Вай беш» яха клуб. 17.00 Iарбий мотт Iомабеш да. 17.30 «Непобедимая и легендарная» яха документальни фильмай кинофестиваль.

«Садко» бассейн. 17.30. «Икар» яха спортивно-унахцIено тоаяра клуб.

КIИРАНДИ, 22 АПРЕЛЬ

СалоIа городской центр С. М. Кирова цIерагIара парк. 6.00 «Энтузиаст» яха футбольни клуб. 8.00. Ло баккхареи хIама тегареи клуб.

Госфилармоне зал. 15.00 Халкъа берий филармони. № 3 йолча берий музыкальни школа отчет.

Кинотеатр «Машиностроитель». 9.00 Книжкаш дезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш хувцар.

Эпсарий цIа. 11.00 Филофонистий клуб. Грамзаписей коллекционераш вIашагIкхетар.

В. И. Ленина цIерагIа ДК. 8.00 Ло баккхареи хIама тегареи клуб. 8.30 Машинаца догам дара курсаш. 8.30 «Росинка» яха халхара ансамбль. 9.00 Балетни студи. 10.00 «Улыбка» яха халхара халкъа ансамбль. 11.00 «Домашняя медсестра» яха курсаш. 12.00 Бальнни дискохалхареи школа. 12.00 В. И. Ленин ваь 120 шу дизара хетадаь цIей. «Ленин дег тIа волаш». 13.00 «Меридиан» яхача халхара халкъа ансамбль. 15.00 «Дизайн а быту» яха курсаш. 19.00 «30 шерал тIехбаьннараштa» яха салоIа сайре.

Н. К. Крупскаяй цIерагIара ДК. 9.00 Нохчий мотт Iомабу оаха. 9.00 Машинаца художественни догам дара курсаш. 14.00 Ло баккхареи хIама тегареи курсаш. 15.00 Киноленининиана.

С. М. Кирова цIерагIара ДК. 10.00 Ло баккхареи хIама тегареи курсаш. 11.00 Игротека. 12.00 «Мультик» яха клуб.

Химикий ДК. 10.00 Изостуди. 15.00 «Вай дег чу массаза а ва Ленин» яха литературно - музыкальни композици. 17.00 Вай ханарча халхара ансамбль. 17.30 «Ильича дукха йиза произведенеш» яха литературно-музыкальни композици. 18.00 «Лидер» яха спортклуб.

Просвещене болхлой ЦIа. 10.00 «В. И. Ленин нохч-гIалгIай писателий произведенешка» яхача книжкай выставка хьалхашкара обзор-беседа. 12.00 В. И. Ленин ваь 120 шу дизара хетаь берий художественни творчества фестиваль. 14.00 Английски мотт бувца Iомалу. 15.00 Гитаристий ансамбль. 19.00 Кагирхой халкъа театра спектакль. М. Булгаков. «Исповедь».

«Красный молот» завода ДК. 9.00 Ло баккхеи хIама тегеи Iомалу. 13.00 «Космонавт» яха берий кинотеатр. «УльяновгIар дезал» яха беседа. 14.00 «Соловушка» яха вокальни группа.

ТЕЛЕВИДЕНИ

21 АПРЕЛЬ

ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Вай беш.
9.05 — Документальни фильм.
9.35 — Казахстана музыкальни программа.
10.00 — «Закон гармонии» яха бразильски архитектореи общественни деятели волча Нимейера Оскарах.
10.45 — ЗIамига концерт.
11.00 — «Советий Iаьдали Республикай Iаьдали» — России суверенитет. 2-гIа передача.
12.00 — С. Иголинский ловз (фортепиано).
12.20 — Хьайбай дунен тIа.
13.20 — «Партнер» яха коммерчески вестник.
13.50 — «Александр Пархоменко» яха режиссера Л. Лукова фильмаш (1942 ш.).
15.15 — Спектр.
15.45 — «Отголоски старины» яха РСФСР заслуженни артиста Н. Герасимовас дакъа лоаца музыкальни передача.
16.35 — Политически диалогаш.
17.25 — «СелаIад» халкъа кхоллама телепрограмма VIII Дунен халкъашта юкъера фестиваль. Ловз Б. Феоктистов (СССР).
18.00 — Дунен халкъашта юкъера панорама.
18.45 — Мультфильмай премьера.
19.05 — Милосерди кIира.
19.15 — «Фермер-90» яха Кантрии фолк-музыкен фестиваль.
21.00 — Ха. ТСН.
21.30 — Телескоп.
21.50 — «Счастливый случай» яха дезала телевикторина.
23.00 — Телепортрет. ЦК КПК массазарча комитета член, КНР Ли Пэн Госсовета премьер.
23.30 — Йовзаш йолча музыкай кердадараш. «А» яха программа.
1.00 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.20 — «01 яха служба я экрана тIа». ЦIи ялара кхерамзлен фильмаш.
8.50 — «Что знает о любви любовь» яха концерт.
9.25 — «Дезала хроникера ши корта» яха субтитрашцара художественни фильм.
11.00 — Прогресс. Информаци. Реклама.
11.30 — «Веснянка» эрсий хора иллеш.
11.40 — Педагогика массарна а.
12.40 — Милосерди кIира. Инвалидий проблемаш яха СССР — США телетIий.
13.25 — Коллаж.
13.30 — «Фаьлгийи приключенийи мехкара наькъаш» яха бокхийчарнеи бераштеи дола киноконцерт 1-ра дакъа.
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.05 — Культура фонда. Музыкальни училища благотворительни концерт.
18.20 — Дай баьхначу лаьттах йолчу ойланца (нохчий меттала).
18.50 — «Къахьегама цIей» яха лаьрххIа йола выпуск.
19.00 — Футбол. СССР чемпионат. «Спартак» — «Металлист». Перерыве — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.50 — Гена хьалхахьа гар. В. И. Ленина вина 120-шо кхачарна (нохчий меттала).
21.05 — «Угол зрения» яха кагирхой видеоканал.
22.45 — «Вай заманхо» (гIалгIай меттала).
23.20 — «Малаа-хьогI миллиардер?» яха художественни фильм. (Румыни, 1980 ш.). (Духхьашха).
00.35 — «Петра» яха. (Полици телефон 110) яхача цикилера художественни фильм. (ГДР ТВ, 1982 ш.).

22 АПРЕЛЬ

КIИРАНДИ

I ПРОГРАММА

В. И. ЛЕНИН ВАЬЧА ДЕНЗ 120 ШУ ДИЗАРА

8.00 — Спорт массарна а.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — Iуррехьа.
10.00 — Даьхеи гIулакх деш.
11.00 — Iуйрийнара самукъадоаккха программа.
11.30 — Никъ берий клуб.
12.30 — Музыкальни клуб.
12.30 — Музыкальни киоск.
13.00 — Дерригача дунен Лаьттан хетаьь экологически программа.
14.30 — «И музыки прекрасные мгновенья» яха концерт.
14.55 — УнахцIено.
15.40 — «Юрта сахьат» яха панорама.
16.55 — Фаьлгийи приключенийи дунен тIа. «Каменный цветок» яха художественни фильм (1946 ш.).
18.25 — Хоккей. Дунен чемпионат. Сборная СССР — сборная Швеции. Швейцарера трансляци.
21.00 — Ха. ТСН.
21.30 — В. И. Ленин ваьча денз 120 шу дизара. «Штрихи к портрету В. И. Ленина» яха художественни фильм. 3-гIа фильм — «Совнаркома фо».
22.50 — «Массаза а хургдолчун уйлаш» яха кIиранден нравственни проповедь.
23.05 — Л. Бетховена № 14 йола соната. (Лунная).
23.20 — Футбольни обозрени.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е отта!
8.20 — СССР Гостелерадио ВСО концерт.
8.45 — «Кяхта» яха документальни фильм.
9.10 — СССР Гостелерадио эрсий иллей баянистий Академически хора кантет ловз.
9.30 — «Счастливая Женька» яха субтитрашцара художественни фильм.
10.50 — Документальни фильмай премьера.
11.30 — Никъберий клуб (сурдопереводаца).
12.30 — Коллаж.
12.35 — «Вай дахаш дола, дуне» яхеи «Ленинграда турпалалла» яхеи режиссера Е. Учитела фильмаш.
13.40 — «Фаьлгийи приключенийи мехкара наькъаш» яха бокхийчарнеи бераштеи дола киноконцерт. 2-гIа дакъа.
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.05 — Ленин вай дегашка (гIалгIай меттала).
17.35 — Литература а, дахар а (нохчий меттала).
18.05 — Аш хаьржина иллеш яха концерт (нохчий меттала).
18.35 — «Тревожное воскресенье» яха художественни фильм.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
пгэн0«рзл3ч дгмпчгд
20.15 — «Моттиг яц» Грознерча хьаьша цIеи боахама проблемаех.
20.40 — Кинопутешестви альманах.
21.00 — Ха. ТСН (сурдопереводаца).
21.30 — «Трускавец» яха Ерригсоюзни курорта ДК («Трускавчанка») яхача иллейи халхареи ансамбла концерт.
22.00 — Хоккей. Дунен чемпионат. Сборни Канада — сборни Чехословаки. Швейцарера трансляци.

23 АПРЕЛЬ

ОРШОТ

I ПРОГРАММА

5.30 — 120 минот.
15.30 — ТСН.
15.45 — Документальни фильмаш.
16.40 — Музыкальни сокровищница: Л. Бетховена Ре мажор яха оркестрацара скрипка дола концерт.
17.30 — Берий сахьат (французски метта урокаца).
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — «Пульс-90». Вайи экономикеи.
19.45 — «Два несовершенных человека» яха художественни фильм (Китай). Духхьашха.
21.00 — Ха. ТСН.
21.30 — Коллаж.
21.35 — Актуальни интервью.
21.45 — Литературно - художественни программа.
23.45 — ТСН.

II ПРОГРАММА

13.30 — «Странный брак» яха телефильма юхагойтара сеанс. 1-ра сери (Венгри, 1984 ш.).
17.05 — «Цвет папоротника» яха телефильм.
17.55 — Берашта лаьрхIа. «Даде фаьлгаш» (гIалгIай меттала).
18.20 — Информационно-публицистически программа.
19.00 — Баскетбол. МаIанах. Массаболча седкъай матч. Перерыве (19.40) — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.45 — «Грани» яха литературно - художественни видеоканал.
21.45 — «Цхьан юрта фаьлг» яха телефильм.
22.00 — СССР Лакхехьарча Совета сессе.

РАДИО

ШОАТТА, 21 АПРЕЛЬ

7.30 «Юртара вахар» (нохчий меттала).
7.45 Хоамаш.
7.55 — 8.00 Музыка. Хаоттам.
8.15 Передачай программа.
8.20 Республикански газетий обзор.
8.30 — 8.45 Ильича васкаташта тешаме да (нохчий меттала).
10.15 «Декхаре саг» (нохчий меттала).
10.35 Реклама.
10.40 Халкъа тIахьожамхой болх беш ба (нохчий меттала).
10.55 Музыка.
11.00 «Къонал».
11.30 — 12.00 УнахцIено лорарa: наькъаш дегIадахнар.
15.15 Петропавловкера таланташ. Музыкальни программа.
16.00 «Хамо хьалхадоах» (гIалгIай меттала).
16.15 — 17.00 «Шоаттден вIашагIкхетараш». Концерт (гIалгIай меттала).
18.00 — 19.00 «Музыкальни почта» (гIалгIай меттала).

КIИРАНДИ, 22 АПРЕЛЬ

В. И. ЛЕНИН ВАЬЧА ДЕНЗ 120 ШУ ДУЗАШ

7.30 Передачай программа.
7.35 Республикански газетий обзор.
7.45 — 8.00 Ленинизмеи перестройкеи. Беседа (гIалгIай меттала).
8.15 — 9.00 Къоабалдар тIаэца.
11.30 — 12.00 КIиранден музыкальни программа.
15.15 — 15.30 «Дешархо» (нохчий меттала).
16.00 Литературни Нохч-ГIалгIайче.
16.30 — 17.00 Ленинах дола илли (нохчий меттала).
18.00 — 19.00 «Иллеца доттагIал долчарна» концерт (нохчий меттала).

23 АПРЕЛЬ

ОРШОТ

7.30 «Юртара вахар» (гIалгIай меттала).
7.45 Объявленеш.
7.55 — 8.00 Музыка. Хаоттам.
8.15 Передачай программа.
8.20 — 9.00 Iуйрийнара концерт (нохчий меттала).
9.15 — Промышленни ларда тIа (гIалгIай меттала).
9.30 Тха выступленей лерагIа.
9.45 — 10.00 Л. Абдулаева стихаш (нохчий меттала).
15.30 — 16.00 Нохч-ГIалгIай радиои телевидсвеи солиста Б. Тимурзиева концерт (нохчий меттала).
18.00 Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.10 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.20 — 18.40 «Кагирхойи хан» (нохчий меттала).

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный. Маяковске ул., 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместителя — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: партийни вахара — 22-53-12. промышленностеи транспортеи — 22-75-81, 22-65-01; юрта боахама — 22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: партийной жизни — 22-53-12. 22-54-04; промышленности и транспорта —22-75-81; 22-65-01; сельского хозяйства — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22 89-88.

Газет арадувл шинареи ереи, шоаттеи деношка

СФ00095. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ№ 1426.